

KULT

KNUD HOLT NIELSEN

ELEVOPRØR OG STUDENTEROPRØR I DANMARK

PROTESTAKTIVITETER BLANDT
LÆRLINGE, ELEVER OG STUDERENDE 1960-2014

Knud Holt Nielsen

Elevoprør og studenteroprør i Danmark

**Protestaktiviteter blandt lærlinge, elever
og studerende 1960-2014**

DPU, Aarhus Universitet, 2015

Titel:

Eleveoprør og studenteroprør i Danmark

Protestaktiviteter blandt lærlinge, elever og studerende 1960-2014

Forfattere:

Knud Holt Nielsen

Udgivet af:

KULT - Konsortiet for forskning i Ungdomsliv, Læreprocesser og Transition

DPU, Aarhus Universitet, 2015

© 2015, forfatteren

1. udgave

Kopiering tilladt med tydelig kildeangivelse

Omslag og grafisk tilrettelæggelse:

Knud Holt Nielsen

ISBN:

978-87-7684-744-9 (elektronisk)

DOI:

10.7146/aul.21.20

Indhold

1. INDLEDNING.....	5
LÆRLINGEBEVÆGELSE OG ELEV- OG STUDENTERBEVÆGELSE I DANMARK	5
PROTEST-EVENT APPROACH	7
OMFANGET AF UDDANNELSESPROTESTER 1960-2014	9
2. UNGDOMSOPRØRET 1966-71: LÆRLINGEOPRØR, STUDENTEROPRØR OG GYMNASIEOPRØR.....	12
DEN POLITISKE REAKTION PÅ DE UNGES PROTESTER	15
3. UDDANNELSESPROTESTER 1972-82: FRA SOCIALDEMOKRATISK REFORMPOLITIK TIL SOCIALDEMOKRATISK KRISEPOLITIK.....	19
UDVIKLINGEN FOR UNIVERSITETERNES STUDENTERBEVÆGELSE	22
LÆRLINGEBEVÆGELSENS UDVIKLING	24
UDVIKLINGEN BLANDT SKOLEELEVERNE OG GYMNASIE/HF-ELEVERNE	25
AKTIONERNES ÆNDRERE BETYDNING FOR ELEVORGANISATIONERNE I 1970'ERNE	28
4. UDDANNELSESPROTESTER 1982-89: DET NYE HØJRES GENNEMBRUD I DANSK UDDANNELSESPOLITIK	30
FRA "REXONA-CIRKULÆRET" TIL "DANMARKS RÅSTOF"	32
5. UDDANNELSESPROTESTER 1989-98.....	35
PROTESTAKTIVITETERNE BLANDT UNGE FREM TIL 1998.....	36
6. NY PROTESTBØLGE BLANDT UNGE. UDVIKLINGEN 1999-2014	39
"NU ER DET NOK"	40
KAMPEN FOR MAX. 28 I KLASSEN	41
DANMARKS RÅSTOF OG STOP NU	43
DE STORE VELFÆRDSPROTESTER 2006-2009	44
UDVIKLINGEN EFTER 2011.....	46
7. AFSLUTNING.....	49
8. LITTERATURLISTE.....	55
ARKIVER FRA ARBEJDERMUSEET, ARBEJDERBEVÆGELSENS BIBLIOTEK OG ARKIV.....	58
PERIODICA:.....	58
FORKORTELSERLISTE.....	59
NOTER	60

1. Indledning

I perioden efter 1960 oplevede man i Danmark, at unge i væsentlig højere grad end tidligere benyttede sig af kollektive protestaktioner for at forsvare eller fremme interesser knyttet til deres særlige livssituation som unge, f.eks. uddannelsesforhold, boligforhold, levevilkår, medbestemmelse eller behov for kreativ udfoldelse.

Hvor manifestation af ungdommens interessekrav frem til 1960'erne først og fremmest skete igennem de politiske partiers ungdomsorganisationer, og mindre grad via de kristelige, idrætsmæssige eller kulturelle ungdomsforeninger (spejdere, sport o. lign.), så skete der efter 1960 en markant stigning i antallet af organisationer og bevægelser for unge, der direkte knyttede sig til unges særlige livssituation som uddannelsessøgende. I dag findes der således i Danmark selvstændige organisationer for unge under uddannelse indenfor alle uddannelsesområder lige fra folkeskolen og til universitetet.

En væsentlig del af unges protestaktiviteter efter 1960 har netop været organiseret af de unges uddannelsesorganisationer af forskellig art for elever, studerende og lærlinge. Tanken med denne rapport er at tegne et billede af udviklingen ud fra en *protest event approach*, hvor elev- og studenterbevægelsens udvikling og protestmønsteret blandt de unge indfanges igennem en systematisk registrering af de protestbegivenheder, der har fundet sted. Andre aspekter vedrørende elev- og studenterorganisationerne og andre mulige metodiske indgangsvinkler til at beskrive udviklingen vil derfor ikke blive berørt, eksempelvis organisationernes programmæssige udvikling, udvikling i medlemstal, fraktionsslagsmålene mellem forskellige partier og politiske ungdomsforbund om magten over organisationerne, eller organisationernes arbejde i statslige nævn og udvalg.

Lærlingebevægelsen og Elev- og studenterbevægelsen i Danmark

Før 1960 var det begrænset, hvad der eksisterede af egentlige interesseorganisationer for unge, der knyttede sig direkte til deres uddannelsessituation. På universiteterne og andre lange videregående uddannelser eksisterede studenterrådene, der siden 1932 på landsplan havde været samlet i Danske Studerendes Fællesråd (DSF). Lærerstuderende havde i 1942 desuden dannet Seminarieelevernes Landsråd, der siden skiftede navn til Lærerstuderendes Landsråd (LL). Både DSF og LL var helt traditionelle interesseorganisationer, de var erklæret upolitiske, og forsøgte af påvirke uddannelsespolitikken gennem vedtagelse af resolutioner og lejlighedsvis møder med politikere og embeds-

mænd. Man benyttede sig ikke af kollektive protestaktioner til at fremme sine synspunkter. Der fandtes naturligvis forskellige politiske organisationer for Studerende, for eksempel det venstreorienterede Studenteramfundet, socialdemokraternes Frit Forum og Konservative Studenter, men de beskæftigede sig ikke med de unges særlige interessekampe som studerende.

Efter 1960 bredte organiseringsstrangen sig imidlertid til flere grupper af uddannelsessøgende. Udbygningen af hele uddannelsessystemet betød, at flere elever forblev længere i skolen, og åbnede f.eks. gymnasierne for nye grupper af unge. Det var en del af grundlaget for stadig mere højlydte krav om medbestemmelse. Elever begyndte at danne lokale elevråd på skoler og gymnasier, og fra 1964 og frem blev der dannet en stribe nye uddannelsesorganisationer for unge. I 1964 blev De Kursusstuderende Landsråd dannet, som en organisation for studenterkursister, samme år blev der taget initiativ til dannelsen af en landsdækkende organisation for Gymnasieelever. I 1965 blev denne formelt stiftet under navnet: Danske Gymnasieelevråds Sammenslutning (DGS). Navnet blev senere ændret til Danske Gymnasieelevers Sammenslutning (DGS). Efter dannelsen af HF-uddannelsen blev De Kursusstuderendes Landsråd nedlagt og i stedet stiftedes Landssammenslutningen af Kursusstuderende (LAK) i 1967. I første omgang blev der ikke dannet en landsorganisation for eleverne i folkeskolen, men i 1965 dog en regional sammenslutning af elevrådene i Storkøbenhavn, der sammen med fire andre regionale elevsammenslutninger i 1969 stiftede Landsorganisationen af Elever (LOE). Dertil kom andre nye organisationer for de pædagogstuderende: Pædagogstuderende Landsråd (PL) og Børne og Omsorgspædagogstuderendes Landsorganisation (BOSL). I lighed med de lærerstuderende og universitetsstuderende var de nye organisationer oprindeligt tænkt som helt traditionelle interesseorganisationer, der skulle søge indflydelse gennem vedtagelser af udtalelser rettet mod offentligheden og lejlighedsvis møder med de ansvarlige politikere.¹

Den faglige ungdom i form af lærlingene havde ikke en selvstændig landsorganisation til at varetage deres særlige interesser som unge, førend Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation (LLO) blev stiftet i 1970. LO havde i flere omgange forhindret dannelsen af en landsorganisation for lærlingene, men fra starten af 1930'erne og frem fandtes i flere byer Faglig Ungdom organisationer. Faglig Ungdom var lokale sammenslutninger af lærlinge- eller ungdomsudvalgene i de lokale fagforeninger. Faglig Ungdom var en del af fagbevægelsen og var tæt tilknyttet Danmarks Socialdemokratiske Ungdom (DSU). Faglig Ungdom København og DSU udgav for eksempel i fællesskab bladet Fri Ungdom. Faglig Ungdoms aktiviteter handlede om at sørge for at unge lærte fagbevægelsen at kende, og man sørgede længe for effektivt at holde kommunisterne ude af lærlingeforeningernes ledelse. Men Faglig Ungdom fungerede også

som fælles interesseorganisation for lærlingene og havde siden 1930'erne presset på for bedre løn til lærlingene og moderniseringer af lærlinguddannelsen. Et hovedmål havde længe været, at den traditionelle mesterlære skulle afskaffes til fordel for dag-skoler for lærlingene. Faglig Ungdom var langt mere venstreorienteret end elev- og studenterorganisationerne og havde også mindre berøringsangst overfor bredere politiske emner end de øvrige uddannelsesorganisationer. Allerede i foråret 1966 vedtog Faglig Ungdom København en fordømmelse af Vietnamkrigen - noget de studerende i DSF ikke kunne enes om så sent som på deres kongres i 1969.²

Protest-event approach

Der er mange mulige tilgange til studiet af sociale og politiske protestbevægelser, deres udvikling, omfang og gennemslagskraft. I denne artikel er udgangspunktet det, man inden for studiet af sociale bevægelser kalder for en såkaldt "protest event approach", hvor bevægelsernes udvikling og gennemslagskraft kortlægges gennem en systematisk opgørelse af protestaktiviteter over tid: Deres omfang, form og hvilke krav og indholdsmæssige temaer, som ligger til grund for disse.³

Protestaktiviteterne blandt elever, studerende og lærlinge er i perioden mellem 1960 og 1995 identificeret igennem en systematisk opgørelse over alle protestaktiviteter, der optræder i årsberetninger og organisationsblade for elev- og studenterorganisationerne og lærlingeorganisationerne og registreret i regneark.⁴ Det giver for perioden mellem 1960 og 1995 imidlertid nogle mørketal, da mindre lokale aktioner – eksempelvis spontane elevdemonstrationer i mindre byer - sjældent optræder i hverken organisationsblade eller årsberetninger. Omfanget af disse rykker dog ikke afgørende

¹ Kilder: Studenterbladet udgivet af Danske Studerendes Fællesråd årgang 1960-1994, Fri Ungdom udgivet af DSU og Faglig Ungdom København årgang 1960-1967, LLO Bladet udgivet af Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation årgang 1972-1987, DGS nyt udgivet af DGS årgang 1965-1972, Gymnasiebladet udgivet af DGS årgang 1967-1974, UB : uddannelsesbladet udgivet af DGS og LAK årgang 1974-1977, Uddannelsespolitik udgivet af DGS og LAK årgang 1974-1978, Medlemsbladet for LAK & DGS årgang 1977-1983, Elevbladet udgivet af DGS og LAK årgang 1985-1995. Eleven udgivet af LOE årgang 1977-1991. Lærerstudenterendes Landsblad udgivet af Lærerstudenterendes Landsråd 1964-1987. Bosl., medlemsblad for BOSL, Børneforsorgs/Omsorgspædagogstuderendes Landsorganisation 1976-1978. BOSL, PL, fælles medlemsblad 1978-1980. Arbejde og uddannelse, medlemsblad for Pædagogstuderendes Landsråd 1981-1991. Årsberetninger for Danske Gymnasieelevers Sammenslutning 1969-2014. Årsberetninger for Landsorganisationen af Elever 1970-1990. Årsberetninger for Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation 1972-1988. Materiale vedrørende periodens protestaktioner kan i øvrigt findes i arkiverne efter DGS, LAK, LOE, DUS, Faglig Ungdom Århus, Faglig Ungdom København og Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation, der alle er ordnede og tilgængelige på Arbejdermuseet, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv i København.

ved det overordnede billede af omfanget, men gør det selvsagt vanskeligere mere præcist at tegne et billede af den geografiske spredning af protestaktiviteterne i perioden, når man bevæger sig væk fra de store byer.

I perioden efter 1960 har der i Danmark været tale om mange forskellige protestformer, som er blevet benyttet af de forskellige grupper af unge under uddannelse: Skolestrejker hvor elever kollektivt har forladt undervisningen har for eksempel været en populær aktionsform blandt skoleeleverne, mens besættelser af universitetsinstitutter med blokader og nedlæggelse af undervisningen har været anvendt af de studerende. Bosættelser, hvor elever flytter ind på skolen, men undervisningen fortsætter, har især været benyttet af gymnasieelever, og faglige blokader har været benyttet af lærlingene. Dertil kommer brugen af symbolske aktioner i form af happenings, ministeribesættelser, spis billigt aktioner og lignende. Det kan således være vanskeligt at måle og sammenligne omfanget og udbredelsen af de forskellige uddannelsesprotester i perioden. Alle uden undtagelse har imidlertid benyttet sig af demonstrationer som aktionsform, og demonstrationer har indgået i næsten alle større aktionsdage og protestkampagner. Derfor kan man med udgangspunkt i demonstrationsdeltagelserne, som de refereres i dagspressen og organisationsbladene, tegne et billede af protesterens udvikling, omfang og temaer.

Deltagerantallet ved demonstrationer i forbindelse med de større protestaktiviteter er efterfølgende også indkredset ved opslag i Avisårbogen og søgning på den samtidige dækning i danske dagblade – Land og Folk, Politiken, JP, Information, Berlingske og Ekstra Bladet. Arrangører har typisk en tendens til at blæse deltagerantallet op, mens modstandere omvendt vil nedtone. Sandheden ligger dermed et sted midt i mellem. Når der er angivet forskellige deltagerantal – og det er der ved flere lejligheder – er det et simpelt gennemsnit af det højeste og det lavest angivne deltagerantal.

Det skal derfor understreges meget, at alle de tal, der optræder i denne rapport, dermed skal tages med forbehold. Det er anslåede deltagerantal ved demonstrationer og dermed tendenser i omfanget, som der er tale om. Men da der er tale om samme bias i materialet igennem hele perioden, er det ikke desto mindre muligt at sammenligne udviklingen på tværs af tid.

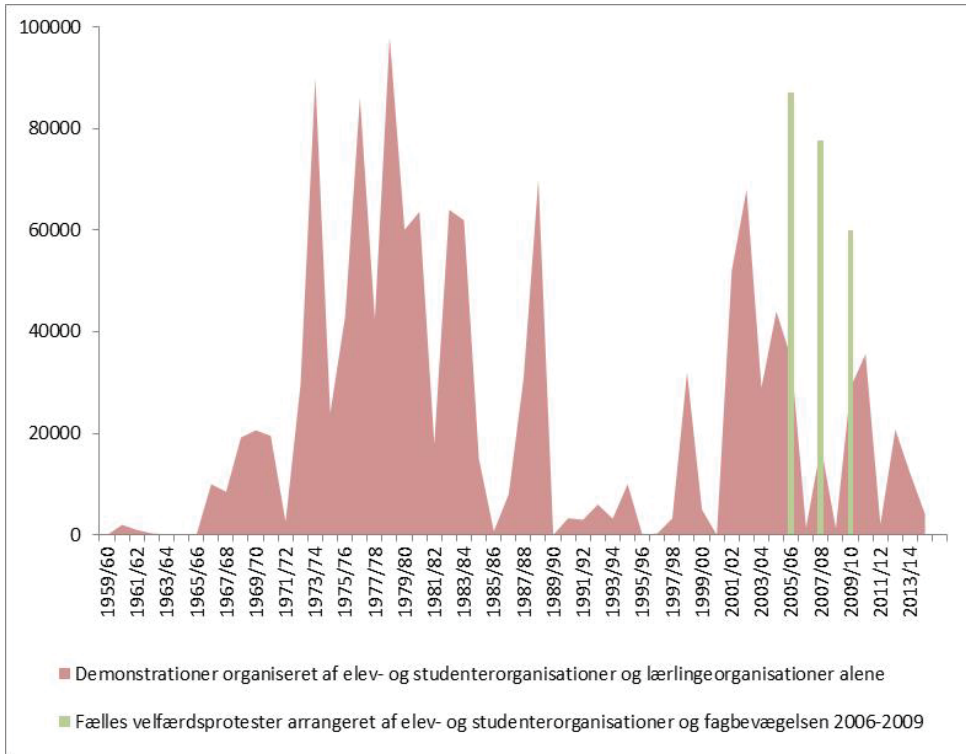
Protestaktiviteterne og deltagerantallet ved demonstrationer i perioden mellem 1995 og 2014 er derimod identificeret gennem en systematisk søgning på samtlige dagblade i Infomedia, hvor der er blevet søgt på nøgleordene: 'Demonstration' samt 'elever', 'gymnasieelever', 'studerende' eller 'lærlinge'. Det betyder, at flere mindre og lokale protester med blot et par hundrede deltagere – typisk mod lokale skolelukninger – optræder i opgørelsen. Imidlertid kan jeg også på den baggrund pege på, at det ikke rykker væsentligt ved det overordnede billede af omfanget på nationalt plan. Der

er ikke umiddelbart grund til at tro, at det skulle være anderledes for perioden 1960-1995.

Omfanget af uddannelsesprotester 1960-2014

En systematisk optælling af samtlige de protestaktioner og kampagner, der omtales i elev-, studenter- og lærlingeorganisationernes blade og årsberetninger i perioden indtil 1995 og i Infomedia efter 1995, giver nedenstående billede af demonstrationsdeltagelserne blandt elever, studerende og lærlinge fra 1960 og indtil sommeren 2015 (figur 1).

Opgørelserne følger skoleåret og ikke kalenderåret, da det skarpe skel for unge under uddannelse er skiftet fra skoleår til skoleår og fra skole til ungdomsuddannelse og videre til videregående uddannelser. Hvis man skal tegne et billede af den kontinuerlige udvikling og frekvensen af protester blandt især skoleelever og elever på ungdomsuddannelser, så er det nødvendigt at se på denne fra skoleår til skoleår og dermed fra skoleårgang til skoleårgang.

Figur 1: Deltagelser i demonstrationer organiseret af elev- og studenterorganisationer og lærlingeorganisationer 1959/60-2014/15

Som man kan se af figur 1, har der i perioden været flere bølger af omfattende og regelmæssige uddannelsesprotester i Danmark. Man kan pege på flere hovedbølger fra 1966 til 1988 og igen fra 1999 til 2011, med et markant fald i 1990'erne, der var præget af en forholdsvis lav protestaktivitet blandt unge under uddannelse.

Man kan konstatere et hop i protestaktiviteten i perioden 1966 til 1971, den periode man normalt betegner som ungdomsoprøret og studenteroprøret, men protesterne var dog ikke nær så omfattende og udbredte som i perioden 1974-1984, og toppunktet for deltagelser i protestaktioner blandt unge under uddannelse er ikke slutningen af 1960'erne, men slutningen af 1970'erne. Tilsvarende har protestbølgen efter 1999 været på et lidt lavere niveau end i perioden mellem 1974 og 1984, men væsentligt højere end under ungdomsoprøret. Omfanget af protestaktiviteter blandt unge under uddannelse er dog i realiteten væsentligt højere i perioden mellem 2006 og 2009, da elev- og studenterorganisationerne ud over deres "egne" protestkampagner organiserede store

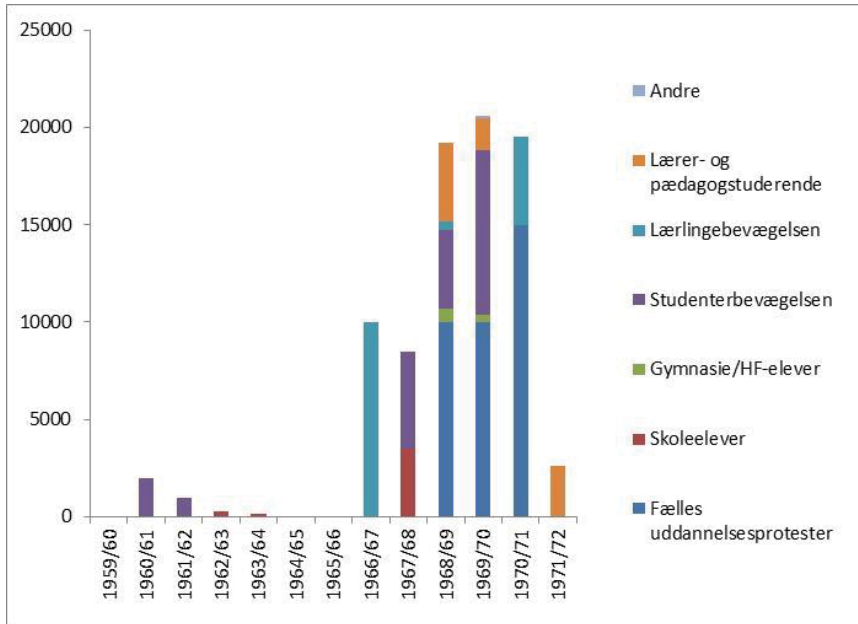
landsdækkende velfærdsprotester i samarbejde med fagbevægelsen, hvor en meget væsentlig del af deltagerne var unge under uddannelse. Men det er ganske enkelt ikke muligt på denne baggrund at angive et specifikt antal af deltagende elever og studerende, derfor optræder de særskilt i opgørelsen (se endvidere afsnittet om udviklingen 1999-2015).

Det samlede antal deltagelser i uddannelsesdemonstrationerne alene i perioden fra 1960-2014 har været over 1,2 millioner unge. Dertil kommer de unge, der også har deltaget i andre former for protester i form af skolestrejker, protestmøder og lignende, såfremt deltagerantallet kunne opgøres tilsvarende her, bliver det reelle antal væsentligt højere.

2. Ungdomsoprøret 1966-71: Lærlingeoprør, studenteroprør og gymnasieoprør

Før 1960 havde kun Faglig Ungdom lejlighedsvis benyttet sig af kollektive protestaktioner i form af demonstrationer for at fremme deres mål. For eksempel i forbindelse med diskussionen af reformen af lærlingeuddannelsen i 1950'erne. De tre gange der var tale om større studenterdemonstrationer i perioden mellem 1940 og 1965 drejede det sig således om protester mod Danmarks tiltræden til Anti-Komintern-Pagten i 1941, Sovjetunionens invasion i Ungarn i 1956 og udleveringen af Islandske håndskrifter til Island i 1961. Alle forhold knyttet til dansk udenrigspolitik.

Fra 1966-1971 sker der imidlertid et dramatisk opsving af protestaktioner blandt uddannelsessøgende. Perioden kaldes populært for ungdomsoprøret. Ofte forbindes begrebet ungdomsoprøret i Danmark med universiteterne. Men ser man på hvem der først benyttede sig af kollektive protestaktioner og omfanget af disse, så var det lærlingene, der i efteråret 1966 startede 1960'ernes bølge af uddannelsesdemonstrationer, og deres protestaktiviteter var mere omfattende end studenternes i 1968 (figur 2).

Figur 2: Deltagelser i demonstrationer organiseret af elev- og studenterorganisationer og lærlingeorganisationer 1966-1971.

Fælles uddannelsesprotester dækker demonstrationer arrangeret af 3 eller flere forskellige uddannelsesområder, f.eks. lærerstuderende, universitetsstuderende, skoleelever og gymnasieelever. Gymnasie/HF-elever omfatter protestaktiviteter organiseret af DGS, LAK og lokale eller regionale elevråds sammenslutninger herunder. Skoleelever omfatter LOE og kommunale fællesleverråd og andre lokale elevråds sammenslutninger. Lærlingebevægelsen omfatter Faglig Ungdom afdelinger, LLO og EFG-fællesrådet. Studenterbevægelsen omfatter DSF, Studenterråd, fagråd og aktionsgrupper med udgangspunkt i disse. Lærer- og pædagogstuderende omfatter Lærerstuderendes Landsråd (LL), og Pædagogstuderendes Landsråd (PL).

Lærlingeoprøret udspillede sig fra august 1966 til december 1966. Den drivende kraft var Faglig Ungdom afdelingerne i Odense, Århus og København, der i foråret 1966 for første gang havde besluttet at gennemføre en fælles kampagne op til overenskomstforhandlingerne. Formelt handlede kampagnen om lønkrav til overenskomsten, men krav om et opgør med mesterlæreren og grundlæggende uddannelsesreformer, bedre boligforhold og medbestemmelse i fagbevægelsen stod lige så højt på de unges dagsorden. Protesterne var i høj grad et ungdomsoprør i fagbevægelsen. Der var frustration over, at mange års appeller til fagforbundene og LO ikke havde resulteret i fundamentale forbedringer for lærlingene. Protesterne begyndte i august 1966, da smedeforbundets kongres åbnede. Samme dag demonstrerede 500 lærlinge i Odense, og dagen efter stod demonstrerende lærlinge fra skibsværftet B&W foran forbundskongressen i Køben-

havn. De næste 5 måneder var der demonstrationer i Århus, København og Odense. Demonstrationerne var ikke blot rettet mod politikerne og arbejdsgiverne, men i lige så høj grad mod de unges egne fagforbund og ikke mindst LO. December 1966 kulminerede protesterne med store demonstrationer i København og Århus der samlede 7-9.000 unge. Protesterne var samtidig signal om et opbrud i lærlingebevægelsen. Den formaliserede tætte sammenknytning og den gensidige repræsentation mellem DSU og Faglig Ungdom blev afskaffet, og i 1967 dannede lærlingene deres egen landsdækkende koordinering i form af Faglig Ungdoms Landsudvalg. Kulminationen på lærlingenes ungdomsoprør blev de unges dannelse af Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation (LLO) i november 1970 på trods af massiv modstand fra LO.⁴

Studenteroprøret startede på psykologisk institut på Københavns Universitet i marts 1968 og kulminerede med en besættelse af instituttet i april og en demonstration den 23. april, der samlede 5.000 studerende fra hele universitetet. En af hovedtalerne var tilmed universitetets rektor Mogens Fog, der gav sin aktive støtte til de fleste af studenternes krav. Studenteroprøret var en protest mod "professorvældet" i form af manglende institutionsdemokrati og forældede undervisningsforhold og udtryk for en frustration over, at flere års forhandlinger lokalt og landsdækkende ikke havde ført til reformer. Hvor lærlingeoprøret voksede frem af et kursskifte i de eksisterende lærlingeorganisationer, så blev studenteroprøret startet af en aktivistgruppe af studerende først og fremmest fra psykologi, og det var i udgangspunktet også udtryk for en skepsis mod det etablerede studenterråd. En parole ved demonstrationen 23. april var således "Ned med studenterrådets pampere". Hurtigt fusionerede aktivistgrupperne dog med Studenterrådet, og kravene om demokratisering bredte sig til andre fag og institutioner. Fra midten af april rejste studenteraktivisterne også kravet om bedre uddannelsesstøtte i form af indførelse af studenter- eller uddannelsesløn for at rette op på den socialt skæve rekruttering til universitetet. Den første aktion, der fulgte op på demonstrationen 23. april, handlede netop om bedre levevilkår for de studerende. Den 26. april troppede studerende op på socialkontorer rundt omkring i København for at få deres situation defineret fra socialministeriets side og søge støtte.⁵

Samtidig oplevede man den 10. april den første større skoleelev-demonstration i Danmark, da 3.500 folkeskoleelever demonstrerede mod besparelser i form af regeringens afskaffelse af feriebilletterne. Demonstrationen var arrangeret af københavnske elevrådsmedlemmer og resulterede som den eneste uddannelsesdemonstration i 1968 i optøjer, da vrede skoleelever smadrede ruder på Christiansborg, afbrændte papskilte, begik hærværk mod biler og forsøgte på at storme først Københavns Rådhus og senere bevægede sig mod kongens residens på Amalienborg. Politiet standsede dog eleverne inden. Skolelevdemonstrationen var dog foreløbig en enlig svale. December 1968 ud-

brød så det såkaldte "juleoprør" blandt gymnasieeleverne. 50 elever på Sortedam Gymnasium blev midlertidigt bortvist fra undervisningen, efter at de havde forsømt en lørdag i protest mod, at en traditionel fridag til juleindkøb var blevet slettet af ferieplanen. DGS arrangerede i den anledning en protestdemonstration for medbestemmelse den 18. december, der samlede 700 elever foran undervisningsministeriet.⁶

Man kan pege på nogle klare fælles træk ved protesterne blandt lærlinge, gymnasieelever og studerende. I alle tre tilfælde stod krav om medbestemmelse eller demokratisering centralt. For lærlingenes vedkommende i fagforeningerne og for gymnasieeleverne og de studerende overfor rektorer eller professorer på deres uddannelsesinstitutioner. Både de studerende og lærlingene krævede desuden modernisering og reformer af deres uddannelser og begge grupper rejste kravet om bedre økonomiske vilkår for uddannelsessøgende.

Februar 1969 demonstrerede lærlingene igen, og den 19. marts 1969 så man den første fælles uddannelsesprotest. Elev- og studenterorganisationerne og Faglig Ungdom samlede i fællesskab 10.000 unge til en demonstration, der krævede højere uddannelsesstøtte og protesterede mod undervisningsminister Helge Larsens udsættelse af en reform af Ungdommens Uddannelsesfond. Fælles protester, hvor kræfterne blev samlet på tværs af uddannelsesområder, skulle blive et så fast mønster de næste 15 år, at man med en vis ret kan tale om en fælles uddannelsesprotestbevægelse i perioden.

Den politiske reaktion på de unges protester

Indenfor den ene teoretiske hovedstrømning af studiet af sociale bevægelser (resourcemoobiliseringsteorien) er et centralt begreb *den politiske opportunitetsstruktur*, når man skal indkredse faktorer, som enten hæmmer eller begunstiger udviklingen af sociale bevægelser.⁷ Begrebet dækker over, at en politisk protestbevægelse ikke blot er betinget af de generelle samfundsforhold og den interessekonflikt, som bevægelsen indgår i, men i lige så høj grad af aktuelle og konkrete politiske rammer og muligheder: *Åbne eller lukkede døre*: Hvor åbent eller lukket er det politiske system overfor protesterende grupper. Bliver der tale om forhandlinger og opfyldelse af krav eller om marginalisering og endog repression? *Den politiske elites stabilitet*: Hvor stabil er den politiske elite, er der konsensus eller konflikt mellem de dominerende politiske grupper og partier? *Alliancer og sympatisører*: Hvilke muligheder har den givne protestgruppe for alliancer med (andre) politiske organisationer og bevægelser?

Hvis man med begrebet i baghovedet ser på den politiske reaktion på protestaktiviteterne, så fik de unges krav, som de blev fremført i perioden 1966-1969, en bemærkelsesværdig forstående modtagelse hos især socialdemokratiske uddannelsespolitikere og embedsmænd.

Da lærlingene demonstrerede foran Christiansborg 7. december 1966, valgte den socialdemokratiske undervisningsminister overraskende at afbryde et møde på Christiansborg for i stedet at komme ud og tale til demonstranterne. Han gav de unge sin fulde støtte og lovede både forbedringer af lærlingeuddannelsen og flere boliger til de unge. Samme år udtrykte han på et møde på Rødovre statskole med gymnasieeleverne og deres nye landsorganisation håb om, at de unge fortsat havde lyst til at rebellere mod samfundet, og han anså den stigende tendens til at oprette elevråd som udtryk for vilje til demokrati.⁸

Gymnasieelevernes og de studerendes protester resulterede da også bemærkelsesværdigt hurtigt i markante forbedringer. På universiteterne blev der igangsat det reformarbejde, der kulminerede med den nye styrelseslov i 1970. Loven gav de studerende en hidtil uset indflydelse på universiteterne. På gymnasierne og HF-kurserne blev dannelsen af elevråd støttet gennem udsendelse af vejledende regler, og i 1969 blev der oprettet samarbejdsudvalg på alle gymnasier med repræsentanter for lærerne, eleverne og administrationen. Ændringerne i skolestyrelsesloven i 1970'erne betød yderligere at eleverne blev sikret to af de syv pladser i gymnasiernes skoleråd. DSF, DGS og LAK oplevede også at spille en central rolle i udviklingen af den «lille gymnasiereform» fra 1970, hvor man i alliance med dele af statsadministrationen var med til at presse ændringer i fagenes indhold igennem i de forskellige udvalgsarbejder - især i det Rådgivende Udvalg for de Gymnasiale Uddannelser (RUGU). En af efterkrigstidens mest centrale socialdemokratiske uddannelsesreformatorer Sigurd Højby fremhævede således efterfølgende de unges indsats i udvalgsarbejdet. DSF og socialdemokratiet udviklede også et tæt parløb i spillet om dannelsen af det nye Roskilde Universitetscenter, som blev stærkt præget af udviklingen i den nye studenterbevægelse.⁹

Relativt små protester resulterede således i meget markante forandringer. At socialdemokraterne var positive er ikke overraskende eftersom organisationernes politiske krav om modernisering af undervisningsformerne, større social lighed i uddannelsessystemet og demokratisering, i alt væsentligt var de samme som socialdemokraternes erklærede mål for uddannelsessystemets udvikling. Demokratiserings- og moderniseringstemaet var samtidig væsentligt for de liberale uddannelsespolitikere hos de radikale. Men det er næppe forklaring nok i sig selv. Uddannelsesprotesterne var på mange måder et udtryk for at uddannelsesområdet ikke havde fulgt med den øvrige samfundsudvikling. Man kan med en vis ret karakterisere dem som moderniseringskrav.¹⁰

Udbygningen af uddannelsessystemet fra slutningen af 1950'erne betød at flere unge blev længere i grundskolen, og at gymnasiet og universiteterne blev åbnet for nye

grupper af unge. Antallet af gymnasieelever og studerende voksede således markant. Alene Danmarks statistik giver et fingerpeg om udviklingen: I 1959 udgjorde andelen af unge, der forlod skolen efter 7. klasse eksempelvis 53,1% blot 10 år senere var tallet dalet til 6,7%, mens andelen af unge med en studentereksamen var blevet mere end fordoblet fra 4,6% til 12,4%.

Blandt lærlingene kunne man iagttage det samme. Et læreforhold blev i modsætning til tidligere først begyndt i 16-18 års alderen, men lærlingelønnen var så lav at de færreste lærlinge kunne forsørge sig selv. Mange mestre misbrugte lærlingene som billig arbejdskraft, og uddannelsen var ikke fulgt med den samfundets udvikling.

Danmark var samtidig for alvor blevet et industrisamfund. I 1958 oversteg industrieksporten for første gang landbrugseksporten. Udviklingen i industrien og service-sektoren og den øgede sociale mobilitet stillede større krav til arbejdskraftens uddannelsesmæssige baggrund, og uddannelsessystemet blev inddraget som et instrument for den samlede økonomiske politik. Et område der skulle tilvejebringe forudsætninger for økonomisk vækst.¹¹

Reformer af uddannelserne var ikke desto mindre gået træt. Erhvervsuddannelserne var præget af mesterlæren, hvor unge ofte stod uden de nødvendige færdigheder efter endt uddannelse, i folkeskoler og gymnasier kunne lærerorganisationer og på universiteterne det traditionelle professorvælde forhale eller blokere modernisering endelige afgørende forandringer.

Uddannelsesprotesterne kunne således tjene som en murbrækker overfor barriererne for en større modernisering af uddannelsessektoren. Det kan måske også forklare, hvorfor de unges moderniserings- og medbestemmelseskrav blev relativt imødekommet, mens kravet om en fundamental reform af uddannelsesstøtten, der hævdede den til et niveau så unge kunne leve af den, først blev en realitet i 1988.

Endelig var der magtudøvelsesformen indenfor uddannelsespolitikken. Der havde i Danmark udviklet sig en tradition for omfattende inddragelse af interesseorganisationer i den formelle uddannelsesplanlægning. Efterkrigstidens erkendelse af at det var nødvendigt at regulere markedet og det arbejdsmarkedsmæssige aftalesystem, blev så at sige overført til uddannelsesområdet i det sociologen Anders Mathisen karakteriserer som en demokratisk samarbejdsmodel. Kulminationen blev dannelsen af det centrale uddannelsesråd (CUR) i 1973. CUR bestod af både ministerudpegede medlemmer og repræsentanter for en række organisationer blandt andet uddannelsesorganisationerne.¹²

Fra 1969-1970 kan man imidlertid iagttage en radikalisering af elev- og studenterorganisationerne og deres politiske krav. Da den nye styrelseslov blev fremlagt i 1970, resulterede det i protester, blandt andet en demonstration 9. marts der samlede

6.000 studerende. Efter demonstrationen valgte omkring 1.000 studerende at besætte Københavns Universitets administration, og det vakte mest opsigt at de aktionerende studerende røg rektorens cigarer og drak hans cognac.

Styrelsesloven var ikke vidtgående nok for de nu radikaliserede studenter, og studenterrådene organiserede et obstruktionsarbejde af de nye styrelsesorganer. April 1970 blev der så afholdt den største fælles demonstration mod VKR-regeringens uddannelsespolitik, hvor der blandt andet blev krævet forskning for folket og indførelse af uddannelsesløn for alle unge under uddannelse. Demonstrationen samlede 10.000 deltagere, og det er bemærkelsesværdigt at en del af disse kom med busser og særtog fra provinsen. Protesterne mod universiteternes nye styrelseslov klingede dog efterhånden ud. I marts 1973 afholdt studenterbevægelsen sin sidste demonstration i denne anledning. Herefter accepterede man de rammer styrelsesloven gav, og kræfterne blev rettet mod andre sager vedrørende forskningen og universitetet.

3. Uddannelsesprotester 1972-82: Fra socialdemokratisk reformpoli- tik til socialdemokratisk krisepoli- tik

1970'erne er formodentlig den periode i Danmarkshistorien, hvor der var flest første-generations-studerende. Ikke mindst på grund af oprettelsen af HF. Samtidig blev det et årti, hvor de unge i stigende grad orienterede sig politisk mod venstrefløjen. Især de unge under uddannelse. I 1979 stemte 51 procent af de 18-29-årige vælgere med en studentereksamen eller HF på et parti til venstre for Socialdemokratiet, mens yderligere 19 procent stemte socialdemokratisk.¹³

Venstreorienteringen blandt de unge prægede elevrådsarbejdet på landets skoler og gymnasier og i elev- og studenterorganisationerne, og omfanget af protestaktiviteterne blandt de unge under uddannelse svulmede op til et hidtil uset niveau.

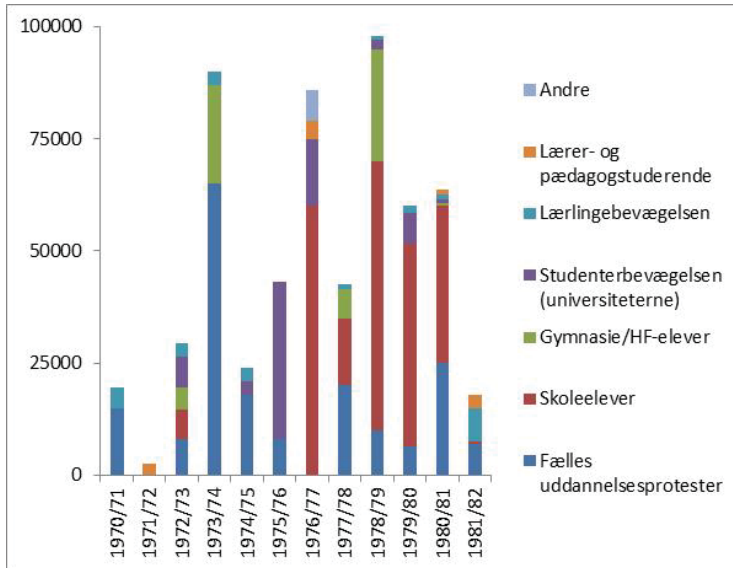
Uddannelsespolitisk var perioden samtidig præget af skiftet fra socialdemokratisk reformpolitik til krise- og nedskæringspolitik. Reformtempoet gik langsommere for til sidst at gå helt i stå. Det "partnerskab" mellem især socialdemokratiske politikere og embedsmænd, der ønskede modernisering af uddannelserne, og elev- og studenterbevægelsen, som krævede grundlæggende reformer, som havde præget den sidste halvdel af 1960'erne, blev i 1970'erne afløst af stadigt voksende kløfter.

De uddannelsesmæssige reformer i første halvdel af 1970'erne blev ikke så omfattende, som mange måske havde forestillet sig i 1960'erne. Afgørende reformer af uddannelsesstøtten blev ikke gennemført. Der blev ikke taget skridt i retning af en 12-årig enhedsskole. Lærlingeuddannelserne var fortsat baseret på mesterlæreprincippet, selvom der blev indført den nye erhvervsfaglige grunduddannelse EFG. Den nye folkeskolelov fra 1975 indeholdt ganske vist en ny formålsparagraf præget af reformpædagogikken og afskaffede mellemskolen, men den indarbejdede også de nedskæringer af timetallet, der var begyndt at præge folkeskolen. Og endelig førte den socialdemokratiske revision af VKR-regeringens styrelseslov for universiteterne ikke til øget studenterindflydelse. Da Socialdemokratiet samtidig begyndte at skære på bevillingerne til uddannelsessektoren, havde de mindre interesse i elev- og studenterorganisationer-

ne, og det pres de kunne levere. Det betød et køligere forhold mellem organisationerne og Socialdemokratiet.¹⁴

På den anden side betød oprettelsen af det centrale uddannelsesråd (CUR) i 1973, hvor der også kom repræsentanter for elev- og studenterorganisationerne, en formalisering af efterkrigstidens demokratiske samarbejdsmodel inden for uddannelsesplanlægningen. Efterkrigstidens erkendelse af at det var nødvendigt at regulere markedet og det arbejdsmarkeds-mæssige aftalesystem blev så at sige overført til uddannelsesområdet. Men hvor udbygningen af uddannelsessystemet i 1960'erne havde været præget af en høj grad af konsensus, så blev uddannelsespolitikken i 1970'erne i højere grad et politisk konfliktfelt i Danmark.¹⁵

Man kunne da også i perioden opleve de største ungdomsprotester i dansk efterkrigstidshistorie, og det er næppe forkert at hævde, at omfanget og regelmæssigheden af kollektive protestaktioner indenfor uddannelsesområdet skabte en særlig ungdomsprotestkultur (figur 3).

Figur 3: Deltagelser i demonstrationer organiseret af elev- og studenterorganisationer og lærlingeorganisationer 1971-1982

Fælles uddannelsesprotester dækker demonstrationer arrangeret af 3 eller flere forskellige uddannelsesområder, f.eks. lærerstuderende, universitetsstuderende, skoleelever og gymnasieelever. I perioden 1973-1985, drejer det sig typisk om aktiviteter arrangeret af De Uddannelsessøgendes Samarbejdsudvalg, i 1988 drejer det sig om Danmarks Råstof, som omfattede så godt alle uddannelsesorganisationer i Danmark. Når det kun omfatter to hovedområder, f.eks. ungdomsuddannelserne (Gymnasium/HF) og folkeskoleelever er deltagerantallet fordelt på de to grupper 50/50. Gymnasie/HF-elever omfatter protestaktiviteter organiseret af DGS, LAK og lokale eller regionale elevrådssammenslutninger herunder. Skoleelever omfatter LOE og kommunale fælleslevråd og andre lokale elevrådssammenslutninger. Lærlingebevægelsen omfatter Faglig Ungdom afdelinger, LLO og EFG-fællesrådet. Studenterbevægelsen omfatter DSF, Studenterråd, fagråd og aktionsgrupper med udgangspunkt i disse. Lærer- og pædagogstuderende omfatter LL, PL og BOSL. Andre er primært Sygeplejestuderende, der er ikke foretaget nogen systematisk optælling og registrering af disse, så det omfatter kun de aktiviteter der optræder i de øvrige organisationers blade.

Hvis man ser på antallet af demonstranter, omfanget af protestaktiviteterne og hvem der dominerer i samarbejdet om de fælles protestaktiviteter, så flyttede tyngdepunktet hvad angår ungdomsmobilisering sig fra de universitetsstuderende og lærlingene til elevorganisationerne (DGS, LAK og LOE) i 1970'erne. Samtidig bevægede universiteternes studenterbevægelse og elevbevægelsen sig i forskellig politisk retning. Hvor studenterbevægelsen udviklede sig til en nymarxistisk bevægelse med et stadig større fokus lagt på forskellige fagkritiske aktiviteter indenfor de forskellige fag, fortsatte organisationerne for skoleelever og gymnasie/HF-elever såvel som de lærerstuderende og pædagogstuderende reelt 1960'ernes linje med krav om velfærdsstatslige reformer indenfor uddannelsesområdet.

Centralt for uddannelsesmobiliseringerne fra 1973 og frem var De Uddannelsessøgendes Samarbejdsudvalg (DUS). DUS var oprindeligt blevet dannet i 1965 på initiativ af DSF som et simpelt kontaktorgan mellem de forskellige elev- og studenterorganisationer, der bl.a. sørgede for at udpege repræsentanter til rådgivende statslige udvalg. Men i 1970'erne udviklede DUS sig imidlertid til den fælles front eller aktionskomite for de fleste af elev- og studenterorganisationerne.

Efter det såkaldte jordskredsvalg i 1973 dannede Poul Hartling en smal Venstre-regering. Hartlingregeringen planlagde omfattende nedskæringer på i alt 600 millioner kroner på uddannelsesområdet, der især ramte den statslige uddannelsesstøtte. Hartling afskaffede blandt andet de hidtil eksisterende rentefri statslån til fordel for højtforrentede statsgaranterede banklån. Hartling-regeringens nedskæringer udløste i 1974 de hidtil mest omfattende uddannelsesprotester. Det var først og fremmest DUS, der fungerede som den fælles platform for organiseringen af disse, og HF'ernes organisation LAK spillede en meget central rolle.¹⁶

Hvor krav om medbestemmelse havde været motoren i 1960'ernes uddannelsesprotester, så blev det i en vis grad uddannelsesstøtten, der blev det i 1970'erne. Så godt som alle DUS-protester drejede sig i årene fra 1974 og frem om krav om en bedre uddannelsesstøtte. Det afspejlede, at elev- og studenterorganisationerne siden starten af 1970'erne havde fokuseret stadig mere på uddannelsessystemets sociale skævhed. Argumentationen for at hæve uddannelsesstøtten blev begrundet med almene retfærdighedsargumenter i form af behovet for at modvirke social skævdeling i uddannelsessystemet.

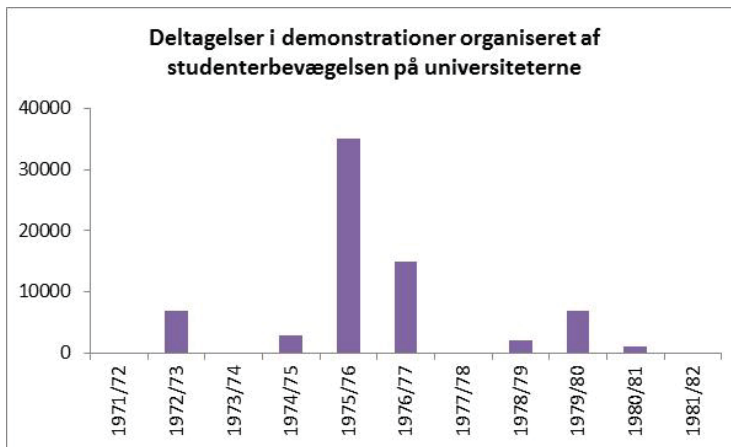
Først i 1987 blev der uden om den daværende borgerlige regering vedtaget, at der skulle gennemføres en SU-reform året efter, som hævdede uddannelsesstøtten og indførte lavtforrentede statslån til de studerende til afløsning for de tidligere banklån, og herefter ophørte uddannelsesstøtten helt med at være et centralt protesttema.

I 1977 blev der indført generel adgangsbegrænsning til de videregående uddannelser. Det var en eftertrykkelig understregning af, at 1960'ernes voldsomme ekspansion inden for uddannelsesområdet nu var sat i bero. Samtidig steg ungdomsarbejdsløsheden voldsomt, og da den vestlige verden i 1979 blev ramt af den anden oliekrise, blev det signalet til en nedskæringspolitik, som ikke mindst omfattede uddannelsessystemet. Herefter skiftede hovedtemaet til modstand mod de omfattende økonomiske nedskæringer, som nu ramte hele uddannelsesområdet.

Udviklingen for universiteternes studenterbevægelse

I 1975 valgte Danske Studerendes Fællesråd at afbryde samarbejdet med de øvrige organisationer i De Uddannelsessøgendes Samarbejdsudvalg (DUS), hvor man havde

været i mindretal i længere tid. Studenterbevægelsens begrundelse var blandt andet at de fælles aktioner i DUS helt og holdent var præget af almene interessekrav og et udtryk for militant reformisme. DUS bestod herefter af DGS, LAK, LOE og organisationerne for de lærerstuderende og de pædagogstuderende samt LLO.¹⁷

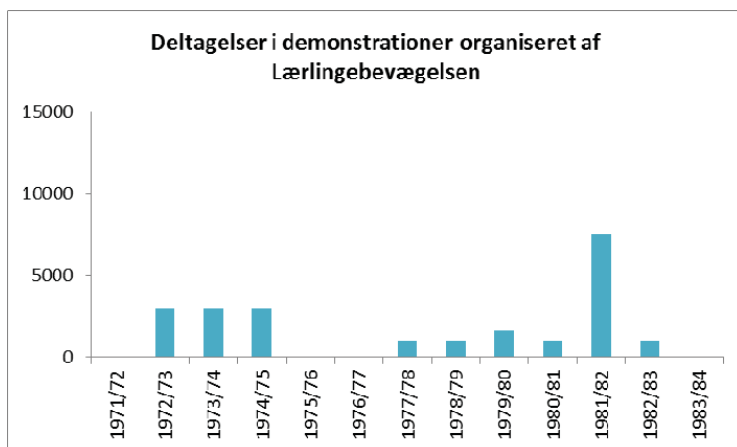
Figur 4: Deltagelser i demonstrationer organiseret af studenterbevægelsen på universiteterne 1971-1982

Ser man på omfanget af deltagelse i protestdemonstrationer organiseret af studenterbevægelsen i form af DSF og studenterrådene samt aktionsgrupper på universiteterne (figur 4), så kulminerede deltagerantallet i protestdemonstrationerne i 1976 for bevarelse af Roskilde Universitetscenter (RUC). Det lykkedes at forhindre en lukning af RUC, men året efter blev en opstramning af den samfundsvidenskabelige basisuddannelse gennemført på trods af omfattende protester. I 1978-79 forsøgte de studerende sig med en stribe forskellige aktioner for at få hævet uddannelsesstøtten. Primært forskellige slags «spis-billigt-aktioner» suppleret med demonstrationer. De fik dog ikke et omfang på niveau med RUC-aktionerne, og studenterbevægelsen var tydeligvis på retur. Fra 1980 blev temaet for studenterprotesterne de statslige nedskæringer, som efter den anden oliekrise i 1979 også ramte universiteterne. 1983 gennemførte man igen fælles demonstrationer med DUS i anledning af folketingets åbning. Efteråret 1984 gennemførte DSF og Studenterrådene deres sidste forsøg på en større politisk protestkampagne. Kravet var en genindførelse af rentefri statslige uddannelseslån til afløsning for de højtforrentede banklån som Hartling-regeringen havde indført i 1974, og de universitetsstuderende gennemførte en lang række forskellige mindre happenings.¹⁸

Lærlingebevægelsens udvikling

Lærlingebevægelsen repræsenterede en anden udvikling. I november 1970 havde Faglig Ungdom afdelingerne stiftet Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation (LLO) på trods af massiv modstand fra LO og de store fagforbund HK og Metal. I 1972 blev organisationen ikke desto mindre anerkendt af LO som fagbevægelsens ungdomsorganisation, men der var fortsat modsætninger mellem de unge i lærlingebevægelsen og LO. Det blev yderligere forstærket af, at Danmarks Kommunistiske Ungdom (DKU) var den ledende kraft i LLO og Faglig Ungdom organisationerne. I 1976 afbrød LO samarbejdet med LLO og dannede i stedet Fællesorganisationernes Ungdomsudvalg. Det blev signalet til en lang og bitter konflikt, der ødelagde store dele af fagbevægelsens ungdomsarbejde. Blandt andet nedlagde man simpelthen store dele af ungdomsarbejdet indenfor en række forbund, når de unge fortsat insisterede på at være tilknyttet LLO. Konflikten sluttede først, da LLO blev nedlagt i 1988. Fra 1976 var LLO og Faglig Ungdom derfor reelt ude i en intern overlevelseskamp.¹⁹

Ser man på udviklingen i deltagerantallet til lærlingebevægelsens egne aktiviteter kan man også tydeligt se dette (figur 5).

Figur 5: Deltagelser i demonstrationer organiseret af lærlingebevægelsen (LLO og Faglig Ungdom) 1971-1984

Fra 1972 og frem organiserede LLO årligt aktionsuger for ungdommens 5 krav: Ret til uddannelse, ret til arbejde, ret til en bolig, ret til en løn til at leve af, ret til medbestemmelse. Efter 1976 faldt deltagerantallet markant og efter 1979 blev de årlige aktionsuger indstillet. Lærlingebevægelsens sidste større protestaktioner blev demonstrationer i

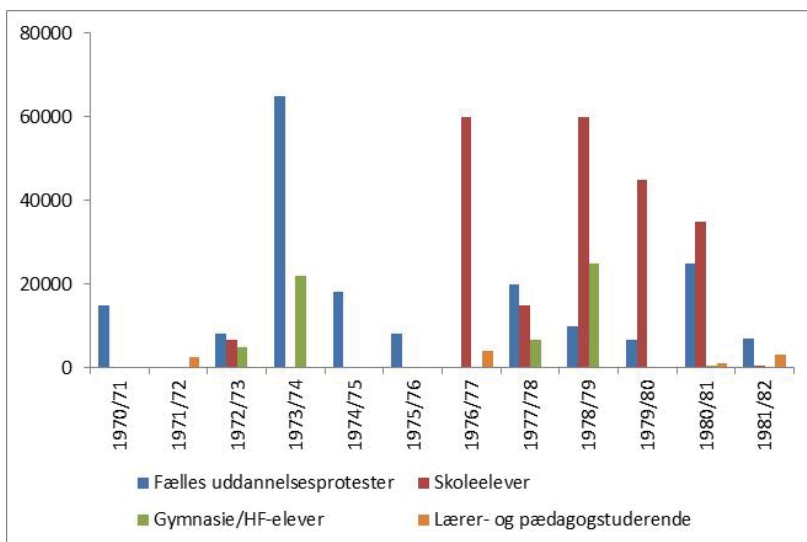
efteråret 1981 for lovsikring af praktikpladser til de unge under faglig uddannelse. LLO var dog som medlem af DUS medarrangør af flere af de fælles demonstrationer, så det reelle mobiliseringstal er noget højere for sidste halvdel af 1970'erne.

Mest succes havde lærlingebevægelsen med sit arbejde for at sikre ordnede løn- og arbejdsvilkår for unge lønarbejdere. Fra sommeren 1974 organiserede LLO og Faglig Ungdom årlige sommerkampagner, hvor de gennemførte faglige blokader mod arbejdsgivere, der ikke ville underskrive overenskomst for deres unge medarbejdere. LLO og Faglig Ungdom spillede en også central rolle som blokadevagter når arbejdsgivere indenfor hotel- og restaurationsområdet ikke ville indgå overenskomst. I 1982-83 gennemførte Faglig Ungdom således 9 måneders faglige blokader mod McDonalds restauranter landet over for at tvinge dem til at skrive overenskomst med fagbevægelsen. Den første større konflikt mellem fagbevægelsen i Danmark og den amerikanske fødevarekæde.

LLO blev lukket i efteråret 1988, og Faglig Ungdom afdelingerne fulgte efter de næste to år. LO-Ungdom, som LO havde dannet i 1987, benyttede sig ikke i samme grad af kollektive protestformer, men var først og fremmest en organisation der skulle sørge for at unge lærte fagbevægelsen at kende.

Udviklingen blandt skoleeleverne og Gymnasie/HF-eleverne

Der var så godt som hvert år fra 1974 protestdemonstrationer organiseret af elev- og studenterorganisationerne i DUS i fællesskab. Det gennemgående tema var frem til 1979 spørgsmålet om uddannelsesstøtte, hvorefter det skiftede til nedskæringsmodstand fra foråret 1980 (figur 6).

Figur 6: Deltagelse i demonstrationer arrangeret af DUS, elevorganisationer eller lærer/pædagogstudererorganisationer 1971-1982 fordelt på uddannelsesområder

Hvor universiteternes studenterbevægelse kulminerede omkring 1976 så toppede protestaktiviteterne blandt skoleelever og gymnasie/HF-elever i 1979. Gymnasie- og HF-eleverne i LAK og DGS organiserede primært protestaktioner igennem DUS i perioden, men gennemførte desuden flere selvstændige protestdemonstrationer indenfor deres område.

De mest omfattende blev protesterne i 1979 mod SV-regeringens forsøg på at stramme mødepligtsbestemmelserne i gymnasiet. I takt med at optaget til gymnasiet var steget siden 1950'erne, havde der også bredt sig en opfattelse af, at for mange af "de forkerte" unge blev optaget på gymnasiet, når mere end 25 procent af de unge nu valgte en gymnasial ungdomsuddannelse. Der var tydelige tendenser til "moralisk panik", når det handlede om de unge på gymnasierne. Da Socialdemokratiet og Venstre i 1978 dannede SV-regeringen, var det derfor et krav fra Venstre, at der blev grebet ind over for eleverne på de danske gymnasier. Resultatet blev et nyt mødepligtscirkulære i februar 1979, hvor elever skulle kunne noteres som værende fysisk fraværende, hvis de efter rektorens vurdering ikke var tilstrækkeligt aktive i timerne, og dermed ikke fortsætte i gymnasiet eller blive indstillet til eksamen. Cirkulæret udløste omfattende protester blandt gymnasieeleverne. Den 21. marts 1979 aktionerede 25.000 gymnasieelever landet over, 10.000 elever stod foran Christiansborg og undervisningen blev nedlagt på 65 gymnasier fulgt af flere skolebesættelser og fysiske blokader. Mest voldsomt gik det

for sig, da eleverne på Gentofte Statsskole igennem en hel uge holdt deres skole besat. Protestaktionerne havde været meget omfattende, og det var blevet stadigt tydeligere, at cirkulæret var dybt problematisk af både pædagogiske og juridiske årsager. Det endte derfor med at undervisningsministeren lagde sig fladt ned og trak cirkulæret tilbage. Cirkulæret om "åndeligt fravær" fra 1979 var ikke desto mindre et af de første signaler om de grundlæggende forandringer af det uddannelsespolitiske landskab, der skulle komme til at præge det følgende årti.²⁰

Mest markant er dog periodens protester organiseret af folkeskoleelevernes organisation LOE, som var så omfattende, at de markerer et helt selvstændigt skoleelevoprør. Fra foråret 1977 til 1981 organiserede LOE nogle af efterkrigstidens største ungdomsprotester i Danmark. I foråret 1977 gennemførte LOE således en kampagne for at få hævet timetallet i folkeskolen. Baggrunden var, at den nye folkeskolelov i 1975 havde indført en række spændende nye valgfag, men samtidig havde man skåret i det maksimale timetal, så eleverne ikke kunne vælge disse, hvis de også ville på gymnasiet, eftersom det krævede, at elever valgte både tysk og latin. LOE's kampagne kulminerede med en demonstration, der samlede 60.000 elever foran Christiansborg, som taktfast råbte på flere timer. Et noget usædvanligt krav fra skoleelever. Protesterne resulterede i, at loftet for det maksimale timetal blev hævet. LOE fulgte protesterne op med demonstrationer for stemmeret i skolenævnene i efteråret 1977, der dog ikke gav resultat. Foråret 1979 var der landsdækkende demonstrationer for lejrskoler. Der var blevet vedtaget en ny arbejdsmiljølov men bevillingerne var ikke hævet, så dens hviletidsbestemmelser også kunne overholdes når lærerne var lejrskoler. Resultatet blev, at en stribe lejrskoler blev aflyst, og LOE demonstrerede for at få hævet bevillingerne, så loven kunne overholdes. 1980 og 1981 gennemførte LOE to store landsdækkende aktionsdage mod de omfattende økonomiske nedskæringer, som fra efteråret 1979 ramte folkeskolen. Argumentationen mod nedskæringer fra 1979 og frem, drejede sig meget om at fremhæve uddannelsessystemet som "Danmarks eneste råstofkilde", at fastslå at børnene og de unge var Danmarks fremtid, og at påvise at nedskæringerne ramte socialt skævt og fremmede en uønsket social sortering i uddannelsessystemet. F.eks. at højere klassekvotienter, mindre specialundervisning og et lavere timetal ramte de socialt svageste elever. Det vil sige nedskæringsmodstand på et grundlag, der kunne favne meget bredt, og som var almindeligt accepteret, og som ikke mindst lå tæt op af de socialdemokratiske mindretalsregeringers erklærede ideologiske målsætninger for uddannelsessystemets udvikling.²¹

Protestaktiviteterne blandt skoleelever, gymnasie/HF-elever og lærer- og pædagogstuderende repræsenterede således en bemærkelsesværdig grad af kontinuitet i forhold til reformkravene fra tressernes protestaktioner blandt studerende, elever og

lærlinge med deres fokus på medbestemmelse, bedre sociale forhold for unge uddannelsessøgende og modernisering/bedre kvalitet af uddannelserne.

Aktionernes ændrede betydning for elevorganisationerne i 1970'erne

Især stifterne af organisationerne for skoleeleverne og de gymnasiale ungdomsuddannelser havde i 1960'erne haft en udpræget tro på mulighederne for at gøre sig gældende igennem det formelle politiske system. Tanken var at etablere traditionelle interesseorganisationer med rutineadgang til de besluttende myndigheder. Fra 1970'ernes begyndelse blev det imidlertid tydeligt, at organisationernes muligheder for at præge rutinepolitikken alt andet lige var begrænsede. Demonstrationerne og aktionerne var derfor en måde, hvorpå der kunne lægges pres på politikerne, og eleverne kunne præge den offentlige opinion.

De konstante aktioner fra 1973 til midten af 1980'erne indebar udviklingen af en kontinuerlig aktionskultur på uddannelsesområdet. I organisationernes arkiver kan man se, hvordan erfaringerne fra de enkelte aktioner blev videreført og lå til grund for de efterfølgende protestaktioner. Organisationernes ledelser forblev aktionsvante og lokalt blev det en måde, hvorpå man modvirkede konsekvenserne af at basisaktiviteterne i elevrådene i skolerne og på de gymnasiale ungdomsuddannelser konstant blev udskiftet, når eleverne forlod skolen eller gymnasiet, og nye kom til.

Aktionerne blev også en måde, hvorpå, der blev skabt øget tilslutning til organisationerne. Ser man på LOE, er denne sammenhæng helt tydelig. Organisationen havde haft begrænset betydning i første halvdel af 1970'erne. Man fyldte ikke meget i offentligheden og antallet af medlemsskoler var begrænset. Efter demonstrationerne i 1977 ændrede dette sig imidlertid drastisk. Deltagerantallet på LOE's generalforsamlinger og medlemstallet blev mere end fordoblet. Samtidig skete der en generel styrkelse af organisationen. Under aktionerne blomstrede fælleselevrådene op, elevrådene blev aktiveret og flere elever inddraget i arbejdet. Aktionerne skabte tilslutning og muliggjorde identifikation med LOE, der kunne udvikle sig til yderligere organisering og deltagelse. Aktionerne blev også set som en måde, hvorpå der kunne skabes alliancer med andre befolkningsgrupper - lærerne, fagbevægelsen og forældrene. Det var i hvert fald det erklærede mål ved organisationens gentagne aktionsdage.²²

Set i dette lys begyndte flere af elev- og studenterorganisationerne i 1970'erne i højere grad at minde om den klassiske definition af en græsrodsbevægelse eller social bevægelse, defineret af sociologen Flemming Mikkelsen som: *"Vi får således at gøre med en (national) social bevægelse, når mennesker, der påstår at tale på vegne af tilhængere, over en længere periode benytter kollektive protestaktioner til at forsvare eller fremme deres interesser,*

hvorved de udfordrer den etablerede ordens distribution og udøvelse af magt."²³ Modsat *interesseorganisationerne* der i Mikkelsens definition først og fremmest eksisterer i kraft af deres tætte tilknytning til det politiske apparat (rutinepolitikken), og som er kendetegnet ved kun undtagelsesvis at benytte kollektive aktioner som pressionsmiddel. Masseaktionerne er for den traditionelle interesseorganisation en sidste udvej, efter af handlingerne er brudt sammen, eller når der er optræk til splittelse i organisationen.

Ganske vist havde organisationer som DGS, LAK og LOE langt hen af vejen en traditionel foreningsopbygning med generalforsamling, hovedbestyrelse osv. Men omvendt blev organisationerne drevet af frivillig ulønnet arbejdskraft, elevrådenes og fælleselevrådenes aktivitet var den eneste reelle ressource, og man satsede målbevidst på kollektive aktioner for at fremme elevernes interesser – og for at skabe tilslutning til organisationerne.²⁴

4. Uddannelsesprotester 1982-89: Det nye højres gennembrud i dansk uddannelsespolitik

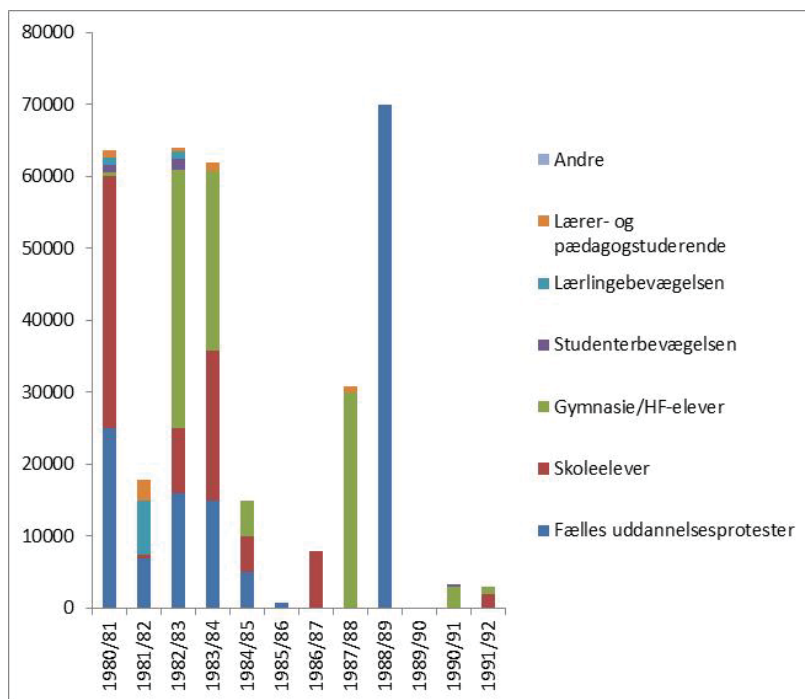
Udviklingen fra 1982-1990 var først og fremmest præget af et opgør med hele den socialdemokratiske uddannelsestænkning, som havde domineret dansk uddannelsespolitik i efterkrigstiden. Undervisningsministeren Bertel Haarder i den nye borgerlige fireparti regering blev det mest markante danske eksempel på den ideologiske nyorientering, som i udlandet var repræsenteret af blandt andet Margaret Thatcher og Ronald Reagan. Kulminationen kom, da det fra slutningen af 1980'erne lykkedes Bertel Haarder at ændre uddannelsessystemet grundlæggende gennem en stribe vidtrækkende strukturelle reformer. Først og fremmest gymnasireformen og de nye styrelseslove.²⁵

Haarder forandrede *magtudøvelsesformen* grundlæggende i uddannelsespolitikken og etablerede et langt stærkere statsstyre til afløsning for efterkrigstidens demokratiske samarbejdsmodel. Organisationerne for bl.a. lærere og elever- og studerende blev igennem hele perioden holdt udenfor indflydelse, og uddannelsespolitikken blev i stedet formet uafhængigt af organisationerne for de berørte grupper og igennem håndplukkede ad hoc udvalg. Reelt en centralisering af magten omkring ministeren. Kulminationen blev omlægningen af undervisningsministeriet i 1989 med nedlæggelsen af direktoraterne, der administrerede ifølge lovgivningen, til fordel for afdelinger som sorterede direkte under ministeren. Haarders ledelsesform kan karakteriseres som strategisk ledelse, hvor magten koncentrerer sig i hænderne på ministeren som repræsentant for den stærke stat som supplement til det fri marked. Den autoritære ledelse i form af ministeren mv. sætter en dagsorden for, hvordan de ønsker uddannelserne skal udvikle sig, hvorefter man efterfølgende skaber tilslutning til denne gennem massemediebaserede holdningskampagner. Kommunikationen er envejs og foregår ovenfra og ned. Modsat efterkrigstidens korporative eller demokratiske samarbejdsmodel, der havde repræsenteret en klassisk borgerlig offentlighed, hvor politikerne var afhængige af opinionen og den fælles forståelsesramme fremmet gennem åben og fri debat og inddragelse af sagkundskaben og de berørte parter. Med den strategiske ledelse (eller statsstyret) skaber politikerne opinionen.²⁶

Måden at lave uddannelsespolitik på blev fundamentalt anderledes, og dermed blev den politiske opportunitetsstruktur for elev- og studenterorganisationer således grundlæggende ændret. Indenfor uddannelsespolitikken blev det politiske system langt mere lukket overfor protesterende grupper, hvor der ikke længere var tale om forhandlinger – endsige opfyldelse af krav – men i stedet marginalisering og endog repression, da Bertel Haarder på forskellig vis også forsøgte sig med politiske indgreb overfor elev- og studenterorganisationer.ⁱⁱ Igennem 1980'erne dalede såvel udvalgsarbejders som demonstrationers effekt, og elev- og studenterbevægelsens formelle og uformelle indflydelsesmuligheder blev stærkt forringede. Parallelt hermed dalede medlemstallet støt igennem hele årtiet for organisationerne for skoleelever, lærlinge og studerende. Kun gymnasieelevernes DGS kunne notere sig et vist opsving i midten af årtiet.

Hvis man ser på uddannelsesprotesterne i perioden så tegner der sig følgende billede (figur 7):

ⁱⁱ I november 1982 søgte Bertel Haarder således at fjerne tipsmiddelstøtten for DGS, LAK og LOE. I juni 1983 gik han direkte ind og forsøgte at blokere for statsgymnasiers elevråds indmeldelse i DGS og LAK, i form af det såkaldte "Hetz-cirkulære". Når det blev døbt "Hetz-cirkulæret", var det fordi, det kom umiddelbart efter at Haarder var blevet presset til at trække sit "Rexona-cirkulære" tilbage i april samme år. I cirkulæret fastlagde Haarder stramme retningslinjer for afstemningsproceduren for indmeldelse i DGS. Bla. blev det fastlagt at såfremt en elevrepræsentation ønskede at melde sig ind i en organisation med kollektivt medlemskab, så var det ikke nok, at der var et flertal blandt de afgivne stemmer. Fremover skulle det være et flertal blandt de indskrevne elever. Dvs. at alle fraværende og syge elever og blanke stemmer talte som nej-stemmer. Såfremt der kun var et flertal blandt de afgivne stemmer måtte kontingentet, og deltagelse i DGS's møder, ikke dækkes af det statslige elevrådstilskud – "Uddybende skrivelse fra Direktoratet for gymnasieskolerne/Bodil Dybdal 8. august 1983, jour. nr. 14-31-01/82 II"

Figur 7: Deltagelse i uddannelsesdemonstrationer 1982-1990 fordelt på uddannelsesområder

Den nye regering blev mødt med relativt omfattende demonstrationer fra elev-, studenter og lærlingeorganisationerne. Men relativt hurtigt gik de fleste i sig selv igen. I 1983 deltog 15.000 unge i en fælles demonstration arrangeret af DUS og DSF i forbindelse med folketingets åbning. Året efter kunne man kun samle omkring 1000, og lærlinge- og studenterbevægelsen var fra set fra et protestmobiliserings-synspunkt på drastisk tilbagegang. Tyngdepunktet i protesterne flyttede sig fra DUS og LOE til gymnasieelevernes organisation DGS. Gymnasiet var ved indgangen til firserne det mest regelstyrede, og det blev derfor her hovedslagene mellem undervisningsministeren og de unge kom til at stå i 1980'erne.²⁷

Fra "Rexona-cirkulæret" til "Danmarks Råstof"

I foråret 1983 forsøgte Haarder at hæve den lovlige klassekvotient i gymnasiet fra 28 til 29. Det såkaldte "Rexona-cirkulære". Det udløste de største elevprotester i fire år. På landsplan samlede DGS mellem 30.000 og 40.000 unge i demonstrationer, og 137 gymnasier og Hf-kurser var berørt af protestaktiviteter i april. Protesterne resulterede i at

ministeren blev tvunget til at trække sit cirkulære tilbage med et betydeligt prestigetab til følge. I 1984 lykkedes det DGS at videreføre protesterne i omfattende demonstrationer mod Bertel Haarders planer om, at amterne i stedet skulle overtage de tidligere statsgymnasier. Ved 3. behandlingen af loven var det kun takket være en udbryder fra Fremskridtspartiet, at loven blev vedtaget. Efter amtsøvertagelserne søgte DGS at modvirke konsekvenserne af Haarders omstruktureringer ved at kræve landsdækkende regler. Både i 1984 og 1985 aktionerede man således for en sænkelse af klassekvotienten til 24 - men uden held. I 1987 oplevede man en ny bølge af gymnasieprotester, da Københavns Amt i forlængelse af amtsøvertagelserne besluttede at lukke tre gymnasier, der var flere meget store demonstrationer, og de fleste gymnasier i Storkøbenhavn var bosat af eleverne.

LOE fortsatte med at forsøge på at gennemføre større protestaktioner. I 1984 demonstrerede man sammen med gymnasieelevernes amtsøvertagelses-protester mod et forslag, der ville gøre det lettere at lukke lokale folkeskoler. Men LOE var medlemsmæssigt og aktivitmæssigt på retur, og i 1985 blev organisationen splittet efter et halvt års magtkamp mellem DSU og DKU og de øvrige venstrefløjspartiets ungdomsorganisationer om magten over organisationen. Udbryderne fra DSU-fløjen dannede nu Danmarks Elevorganisation (DEO), der ikke ville benytte kollektive protestaktioner. Den sidste store bølge af protester kom i 1988. Undervisningsminister Bertel Haarder lancerede efter dannelsen af KVR-regeringen et omfattende nedskæringskatalog i forbindelse med årets finanslov, der ikke mindst ramte gymnasieområdet hårdt. Den øvre klassekvotient på 28 skulle afskaffes, der skulle indføres en begrænset brugerbetaling i gymnasiet, transportgodtgørelsen for eleverne blev forringet og derudover skulle der findes ikke nærmere specificerede besparelser på 45 mio. I alt skulle der spares 100 mio. på gymnasieområdet, samtidig med, at man stod med en reform, som reelt behøvede at få tilført flere midler.

Sparekataloget udløste nogle af 1980'ernes mest omfattende protester organiseret af elev- og studenterorganisationerne, som til lejligheden samlede sig i Danmarks Råstof dannet på initiativ af DGS og Landssammenslutningen af Handelsskoleelever (LH). Danmarks Råstof blev den fælles paraply for en bølge af demonstrationer. Uden for København var aktiviteterne organiseret som en stafet, hvor fælleselevrådene i DGS i hvert amt demonstrerede efter tur. Der blev organiseret større demonstrationer i alle amter, og generelt var det gymnasieeleverne, der var den drivende kraft. I København blev der som afslutning 30. september afholdt en fælles demonstration på Rådhuspladsen arrangeret af Danmarks Råstof der samlede mellem 25.000 og 40.000 unge. 1980'ernes største enkeltstående uddannelsesdemonstration.

På trods af de omfattende aktiviteter lykkedes det dog ikke på nogen måde at rokke ved finanslovsforhandlingerne, og efter folketingets åbning formåede ingen at videreføre protestaktiviteterne, som mere eller mindre løb ud i sandet. Bertel Haarder måtte dog opgive sit forsøg på at fjerne den maksimale klassekvotient og indføre 4 undervisningsfrie dage, da disse krævede en ændring af tjenestetidsaftalen. Men i stedet fik han GL's accept af, at klassekvotienten fremover blev knyttet sammen med overenskomsten, så at hvis der kom flere elever end 28 i klassen, skulle lærerne have dobbelt løn. Hermed ændrede spørgsmålet om holdstørrelser sig imidlertid var at være et uddannelsespolitisk spørgsmål til at være et anliggende ved overenskomstforhandlingerne.

Protesterne blev et totalt nederlag for elev- og studenterorganisationerne, der ikke formåede at følge demonstrationerne op, og det satte fart i opløsningstendenserne. Fra 1988 til 1991 lukkede en stribe organisationer som LLO, LOE og Faglig Ungdom afdelingerne, og andre som DSF, DGS og LAK var reelt inde i en opløsningsproces.

5. Uddannelsesprotester 1989-98

I 1993 blev den borgerlige mindretalsregering afløst af en socialdemokratisk koalitionsregering under ledelse af Poul Nyrup. Den nye undervisningsminister Ole Vig Jensen trådte ind i embedet med slagordet "uddannelse til alle". Der blev vedtaget en ny folkeskolereform, og som noget helt nyt blev der indført den såkaldte "Fri ungdomsuddannelse", der skulle sikre alternative uddannelsesveje for unge, som havde svært ved at indpasse sig i de normale ungdomsuddannelser. Men da arbejdet med en ny læreruddannelse blev sat i søen af ministeren i efteråret 1995, blev det tydeligt, at en ny regering ikke nødvendigvis betød en ny uddannelsespolitik. Uddannelsespolitisk blev 1990'erne da også kendetegnet ved forsøg på strammere mødepligtsbestemmelser for eleverne, begrænsninger af kvote II-optaget til de videregående uddannelser, indskrænkninger af de studerendes medbestemmelse på universiteterne og forringelser af SU'en.²⁸

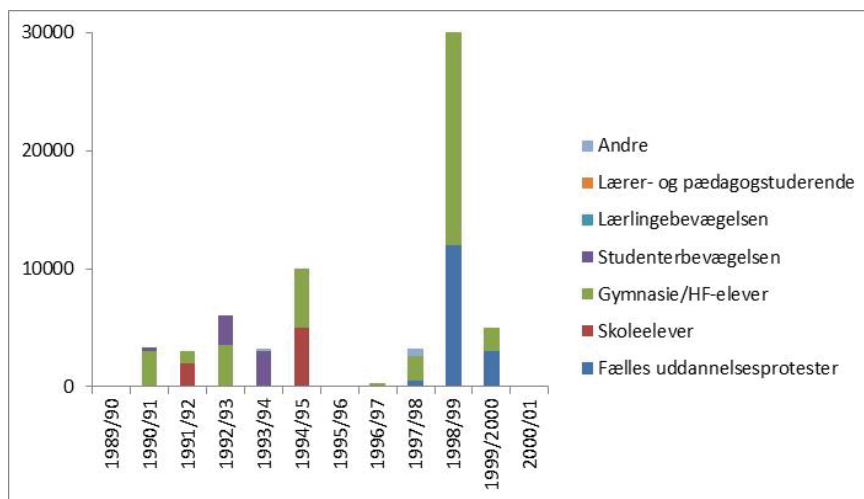
Kontinuiteten i forhold til 1980'erne blev i særlig grad tydelig, da Margrethe Vestager i foråret 1998 blev ny undervisningsminister. Margrethe Vestagers forskellige forslag i sin ministertid, om eksempelvis afskaffelse af 10. klasse, ændringer i kvote 2-systemet og nedskæringer i SU'en for at tvinge de unge hurtigere i gang og hurtigere gennem uddannelsessystemet, var alle udarbejdet på opfordring fra Finansministeriet. Interessegrupper, uddannelsesinstitutioner og sågar folketingets politikere blev koblet af beslutningsprocesserne på det uddannelsespolitiske område. I stedet blev uddannelsespolitiske udspil udtænkt af lukkede embedsmandskredse i Finansministeriet.²⁹

Ser man på magtudøvelsesformen inden for uddannelsespolitikken under Margrethe Vestager, og dermed en væsentlig del af elev- og studenterorganisationernes politiske opportunitetsstruktur, så fulgte den således nøje i sporet fra Bertel Haarder. Der var fortsat tale om strategisk ledelse, hvor en lukket politisk ledelse i ministeriet satte dagsordenerne for, hvilke ændringer man ønskede sig for uddannelserne, hvorefter man efterfølgende skabte tilslutning til denne gennem massemediebaserede holdningskampagner. Margrethe Vestager begyndte eksempelvis allerede fra sin tiltræden konsekvent at omtale SU til hjemmeboende unge som "cafepege" og brugte betegnelsen i 1998 som et slagargument for at halvere de hjemmeboendes SU. Et andet godt eksempel var indskrænkningerne af kvote II-optaget til de videregående uddannelser. Sommeren 1998 var medier således fyldt med historier om behovet for at unge startede tidligere på universiteterne og påstande om, at unge startede for sent pga. af mulighederne for at blive optaget igennem kvote II. Med hyppige sammenligninger til især det

hollandske uddannelsessystem og nogle konklusioner i den tværministerielle rapport «Kvalitet i uddannelsessystemet», der i øvrigt var i modstrid med undersøgelsens faktiske resultater, pressede undervisningsminister Margrethe Vestager på for at få begrænset optaget gennem kvote II. Udmeldingerne førte i foråret 1999 til at regeringen begrænsede kvote II-optaget. Det interessante er her, hvordan undervisningsministeren bearbejdede offentligheden for at skabe tilslutning til sin politik. Hvor man to årtier tidligere i 1970'erne ville have oplevet et grundigt udredningsarbejde med involvering af de berørte institutioner og (interesse)organisationer, som grundlag for tiltag af den art på uddannelsesområdet, så var der i stedet tale om udspil fra håndplukkede udvalg, suppleret af strategisk anvendelse af pressen til at præge den offentlige opinion. Det understregede det begrænsede spillerum, der fortsat eksisterede, for at elev- og studenterorganisationer og uddannelsesinstitutioner kunne præge den uddannelsespolitiske udvikling, hvilket selvsagt fortsat svækkede organisationerne i årtiet.³⁰

Protestaktiviteterne blandt unge frem til 1998

Perioden 1989-1998 er kendetegnet ved et meget lavt protestniveau blandt de unge under uddannelse. Der var demonstrationer og andre protestaktiviteter i perioden, men tilslutningen til dem var meget lav i forhold til foregående periodes protestbølge, og det kunne synes som om epoken med omfattende protester blandt unge under uddannelse var et afsluttet kapitel (figur 8).

Figur 8: Deltagelse i uddannelsesdemonstrationer 1982-1989-2000 fordelt på uddannelsesområder

1988 blev det sidste år med store uddannelsesprotester. DGS forsøgte fortsat at organisere kollektive protestaktioner mod gymnasielukninger (1990) og brugerbetaling i gymnasiet (1991 og 1992). Begge dele samlede nogle tusinde deltagere i demonstrationer og der var forskellige andre aktionsformer i brug: Boykot af kopibetaling, bosættelser af skoler, men det var dog langt fra tidligere protesters omfang. DSF og studenterådene samlede i 1992 ligeledes nogle tusinde deltagere i protester mod ændringer af styrelsesloven, der drastisk beskar de studerendes rettigheder.

De eneste større protester i perioden 1989-98 var i 1994, da gymnasieelever og folkeskoleelever protesterede mod nedskæringer overfor uddannelsesinstitutionerne i Københavns kommune. Omkring 10.000 deltog i flere demonstrationer, og en række skoler var bosat. Det var Fælleselevrådet i Storkøbenhavn som var lokalorganisationen for DGS, og Københavns Fælleselevråd der samlede de københavnske skoleelever, der organiserede protesterne. Samme år demonstrerede i alt 3.000 studerende i april mod indførelse af stopprøver på universiteterne arrangeret af studenterrådene i København og Århus, og oktober samme år var der forskellige mindre studenteraktioner i København, Odense og Roskilde mod overbelagte universiteter.

Herefter var der stort set ikke kollektive protestaktioner blandt unge under uddannelse de næste fire år. Da DGS således i 1997 forsøgte med en landsdækkende demonstrationsdag for højere SU, blev den en total fiasko med kun 300 deltagere. Lidt mere succes var der med den såkaldte SVARNU kampagne fra 1996 og frem, hvor stort set alle elev- og studenterorganisationer krævede, at elever og studerende blev omfattet af arbejdsmiljøloven. Kampagnen var rettet mod den brede offentlighed med løbesedler, postkort, plakater, lysreklamer og sågar hængeskilte i busser og tog, og en høring med deltagelse af bl.a. arbejdsministeren Jytte Andersen. Men igen var mobiliseringen beskedent, da kampagnen kulminerede i oktober 1997 med små 500 elever og studerende i en aktion på Rådhuspladsen i København.

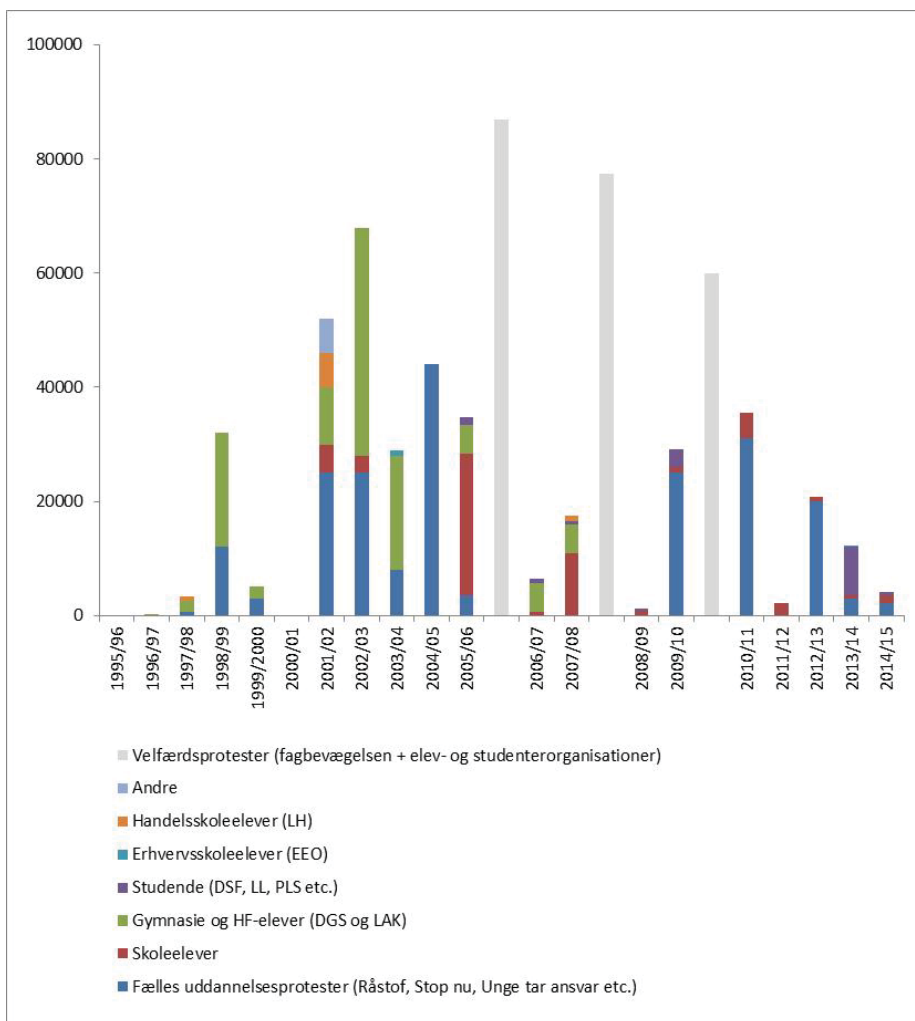
Elev- og studenterorganisationerne indstillede reelt brugen af kollektive protestaktioner og forsøgte i stedet udelukkende at påvirke uddannelsespolitikken gennem møder med relevante politikere og embedsmænd og andre former for traditionelt parlamentarisk arbejde.

Det betød, at gymnasieelevernes DGS var uforberedt på at koordinere de protester, som i foråret 1998 spredte sig på landets gymnasier, da undervisningsministeren Ole Vig Jensen fremsatte forslag om en stramning af mødepligten i gymnasiet, hvor grænsen for fravær skulle sænkes fra de 15 procent, der havde været gældende hidtil, til blot 10 procent samtidig med at retten til automatisk at rykke op til næste klassetrin forsvandt. Mindre grupper af elever på bl.a. Rysensteen Gymnasium, Dronninglund

Gymnasium og Det Fri Gymnasium tog herefter initiativ til lokale fællesmøder for eleverne og besatte deres skoler. Herefter spredte protesterne sig til andre gymnasier, da eleverne på Rysensteen oprettede et løst samarbejde mellem skolerne kaldet "Elevinitiativet". DGS gav deres opbakning, udsendte pressemeddelelser der støttede eleverne og stillede sekretariatets faciliteter til rådighed, men havde ingen central styrende eller koordinerende rolle. Elevinitiativet holdt tilmed egne pressemøder. Protesterne mandede ud i flere mindre demonstrationer, skolebesættelser og elevstrejker, men var hæmmet af, at DGS ikke spillede en udfarende rolle, og af at "Elevinitiativet" var en ret løs organisering båret af lokale gymnasiaaktivister, som manglede erfaring med at organisere brede landsdækkende elevprotester.³¹

6. Ny protestbølge blandt unge. Udviklingen 1999-2014

Hvor 1990'erne var en periode præget af et temmelig lavt omfang af protestaktiviteter blandt de unge elever, studerende og lærlinge, så fik aktiviteterne et markant hop i 1999 og udviklede sig efterfølgende til en fornyet protestbølge i perioden 2001 til 2010 i lighed med protestbølgen fra 1970'erne til 1980'erne. Protesterne blandt elever, studerende og lærlinge havde ikke samme omfang som sidste halvdel af 1970'erne, men var omvendt langt større og langt mere udbredte end de tilsvarende aktiviteter blandt elever og studerende under det såkaldte ungdomsoprør og studenteloprør fra 1968-1971 (figur 9).

Figur 9: Deltagelse i uddannelsesdemonstrationer 1996-2014 fordelt på uddannelsesområder

“Nu er det nok”

I 1999 tog de studerendes organisationer Pædagogstuderendes Landssammenslutning (PLS), Lærerstuderendes Landskreds (LL) og DSF initiativ til “Nu er det nok” kampagnen. De studerendes organisationer var utilfredse over at blive overhørt af undervisningsministeren og folketingspolitikkerne, der var modstand mod ministerens forskellige udmeldinger om begrænsning af kvote II optaget til de videregående uddan-

nelser og en mulig beskæring af SU'en for de hjemmeboende, og så blev hele uddannelsesområdet beskåret ved finansloven vedtaget i efteråret 1998, samtidig med at der i de kommende år skulle oprettes langt flere uddannelsespladser. Kampagnen voksede ud af koordineringsmøder, som blev afholdt mellem formændene for LL og PLS og den uddannelsespolitiske sekretær for DSF. Siden blev de fleste af de øvrige elev- og studentorganisationer koblet på, og der blev indkaldt til stormøder i en række byer landet over. Det var et udpræget topstyret initiativ, der blev samlet omkring en stribe forskellige krav: Mere demokrati i uddannelserne, nej til forringelser af SU'en, nej til forringelser i kvote 2 systemet, nej til finanslovsstyring og elever og studerende under arbejdsmiljøloven.³²

Det er et godt spørgsmål, hvor solidt funderet kampagnen reelt var blandt eleverne og de studerende på uddannelsesstederne og i organisationerne. LL havde ikke aktioneret siden 1991, og blandt de universitetsstuderende havde de aktionsgrupper, som opstod under kampagnen på RUC og Aarhus Universitet ikke nogen særlig tæt tilknytning til DSF. Kampagnen formåede dog at samle revl og krav blandt aktivister på uddannelsesstederne og den 17. marts var der demonstrationer i København, Århus, og i Silkeborg med mellem 7.000 og 10.000 deltagere. Den 25. marts var der igen demonstration i København med 4-5.000 deltagere. Herefter trak elev- og studentorganisationerne sig fra initiativet, der blev overladt til "græsrodderne". Det var især unge aktivister fra forskellige smågrupper på venstrefløjen.

Kampen for max. 28 i klassen

"Nu er det nok"-kampagnen havde ikke så klar en retning og fik under alle omstændigheder ikke nogen afgørende betydning for udviklingen i det kommende årti. Det gjorde derimod en anden sag i foråret 1999. Bertel Haarder havde i sit opgør med regelstyringen af gymnasiet fået sammenknyttet klassekvotienterne i gymnasiet med lærernes overenskomst. I stedet for at der var en lovfastsat maksimumsgrænse, så udløste det dobbelt løn til lærerne, hvis antallet af elever i en klasse oversteg 28. Det var selvsagt en effektiv måde at afholde rektorer og amtspolitikere fra at hæve klassekvotienterne og var potentielt set en lukrativ ordning for gymnasielærerne, men det betød også, at det kun var et spørgsmål om tid, hvornår amterne ville gøre spørgsmålet til et kardinalpunkt ved overenskomstforhandlingerne med Akademikernes Centralorganisation (AC). Det skete så i 1999, da gymnasielærerne blev taberne ved forårets overenskomstforhandlinger mellem amterne og AC. Herefter var der ikke længere nogen øvre grænse for, hvor mange elever der i fremtiden kunne presses ind i en gymnasieklasse. 96 procent af gymnasielærerne stemte nej til overenskomstforliget, men var i klart mindretal overfor de andre grupper i AC.³³

Det udløste protester blandt gymnasieeleverne i et omfang, man ikke havde set slutningen af 1980'erne. Den 8. april demonstrerede op mod 4000 i København, 1200 i Aarhus og 800 i Silkeborg. Den 23. april blev 40 af landets gymnasier så direkte fysisk blokeret af eleverne i protest mod afskaffelsen af den øvre grænse for klassestørrelser. En aktionsform, der ikke tidligere var blevet anvendt i det omfang på gymnasierne. Protesterne kulminerede med en landsdækkende aktionsdag den 28. april, hvor næsten samtlige landets gymnasier blev fysisk blokeret af eleverne efterfulgt af at 15.000 elever og lærere i demonstrerede på Slotspladsen, samtidig med at der også var demonstrationer i flere andre byer.³⁴

Både organisatorisk og politisk blev kravet om en genindførelse af en maksimumsgrænse på 28 elever i de kommende år motoren for udviklingen af protestaktiviteter blandt de unge. Fra 2001, da man lokalt oplevede holdstørrelser i gymnasiet med mere end 30 elever i klasserne, valgte DGS således at tage problematikken med holdstørrelser i gymnasiet op igen, ved at lancere gentagne landsdækkende protestkampagner for genindførelse af en maksimal klassekvotient på 28.

I første omgang førte gymnasieelevernes protestaktiviteter til en markant revitalisering af DGS, der øgede sit medlemstal og sine aktiviteter voldsomt. Spørgsmålet om klassekvotienter var en sag med bred appel blandt gymnasieeleverne, som både havde en klar symbolværdi og var let at kommunikere for DGS. Intuitivt kunne de fleste elever opfatte, at flere elever i klasserne betød mindre undervisning for den enkelte elev. Det var en sag, hvor det var let at forstå konsekvenserne af forringelserne, det var let at kombinere egeninteresse og solidaritet med andre elever, og der var et enkelt og troværdigt svar i form af kravet om en genindførelse af en maksimal klassekvotient på 28 elever. August 2001 opfordrede DGS så til aktioner for genindførelse af en maksimal klassekvotient på 28, og den 30. august demonstrerede 10.000 elever, mens der var aktioner på 96 gymnasier. I de følgende år var der hvert år store landsdækkende aktionsdage med demonstrationer og lokale gymnasiebesættelser organiseret af DGS, hvor spørgsmålet om klassekvotienter stod centralt. I september 2003 fortsatte protesterne efter den landsdækkende aktionsdag med gymnasiebesættelser i København, hvor nogle skoler var besat af elever i op til to uger, hvorefter de planlagte besparelser på gymnasieområdet blev trukket tilbage af borgerrepræsentationen. Hvad der var nok så væsentligt var, at oppositionen Socialdemokratiet, SF og Enhedslisten afgav et løfte om at indføre et loft på klassekvotienten, hvis der kom en anden regering.³⁵

De gentagne protestkampagner resulterede i (gen)skabelsen af en decideret aktionskultur på gymnasieområdet. Man kan iagttage, hvordan erfaringerne fra de enkelte aktioner blev videreført både lokalt og landsdækkende og lå til grund for de efterfølgende aktiviteter som en konstant organisatorisk læreproces. Ledelserne af DGS

(for)blev rutinerede i at organisere landsdækkende protestkampagner med alt hvad det indebar både logistisk, kommunikationsmæssigt og politisk, og lokalt blev det en måde, hvorpå man modvirkede konsekvenserne af, at basisaktivisterne i gymnasiernes elevråd konstant blev udskiftet.

Danmarks Råstof og Stop Nu

Efterfølgende betød gymnasieelevernes egne protester, og det forhold at gymnasieeleverne udgjorde kernen i nye fælles uddannelsesprotester, at hele elev- og studenterbevægelsen blev trukket i omdrejninger igen og kom til at opleve et aktivitetsmæssigt opsving, der ikke var set siden 1980'erne. Ser man på hyppigheden og omfanget af deltagelser i de unges uddannelsesprotester perioden 2001-2010 udviklede der sig således en ny omfattende protestbølge blandt elever og studerende.

Ikke kun gymnasieeleverne var således i bevægelse i efteråret 2001. Blandt elev- og studenterorganisationerne havde handelsskoleeleverne altid været de "pæne" drenge og piger, der generelt afholdt sig fra protestaktiviteter, men efter flere års dårlig økonomi for uddannelsesinstitutionerne var der en voksende utilfredshed blandt eleverne, og i september demonstrerede 6000 handelsskoleelever for bedre forhold. Men da demonstrationen fandt sted den 11. september 2001, druknede elevernes protester i medierne, der dagen igennem og de følgende dage kun beskæftigede sig med terrorangrebene i USA.

VK-regeringen varslede som noget af det første omfattende besparelser på uddannelsesområdet. Symbolsk var ikke mindst afskaffelsen af den obligatoriske modersmålsundervisning og lukningen af Den Fri Ungdomsuddannelse, der var blevet etableret, da Ole Vig Jensen var undervisningsminister.

I december 2001 samlede de fleste elev- og studenterorganisationer sig så i det fælles initiativ *Uddannelse er Danmarks råstof – ikke en udsalgsvare*, der opfordrede til en fælles aktionsdag mod nedskæringerne. Råstof-initiativet mobiliserede den 7. februar 2002 omkring 15.000 demonstranter og igen den 20. marts, da finansloven blev vedtaget, hvor elev- og studenterorganisationerne fyldte slotpladsen sammen med fagbevægelse, kunstnere, indvandrerorganisationer og lejerorganisationer. I de følgende år dannede Råstof-initiativet så fælles ramme for protestaktiviteter blandt elever og studerende. Det var i høj grad DGS og gymnasieeleverne, der var den drivende kraft i de fælles råstofaktioner, sideløbende med at gymnasieeleverne gennemførte egne protestkampagner.

Råstof var en forholdsvis løs ramme omkring samarbejdet, men i 2004 tog DGS initiativ til at samle elev- og studenterorganisationerne i den såkaldte "STOP NUBEVÆGELSE" med parolen 'Vores uddannelse – Alles velfærd'. Den fælles talsmand for

elev- og studenterorganisationerne blev da også formanden for DGS Thor Möger Pedersen.

Der blev flere elever og studerende i takt med stigende ungdomsårgange og øget optag, men bevillingerne fulgte ikke med, og på den måde blev uddannelsesinstitutionernes økonomi udhulet støt. Beregninger viste, at VK-regeringen samlet set havde skåret 1,4 mia. på uddannelsesområdet siden 2001, eller hvad der svarede til 2,4 procent pr. elev. De følgende år ville tallet stige yderligere. STOP NU samlede 2500 elever og studerende fra hele landet til en fælles konference i KB-hallen og organiserede en landsdækkende aktionsdag ved Folketingets åbning. Op til aktionsdagen blev 58 folkeskoler, gymnasier og erhvervsskoler besat en dags tid, og den 5. oktober 2004 var Slotspladsen fyldt med op imod 35.000 elever og studerende. Den største enkeltstående elev- og studenterdemonstration i mere end 25 år.

DGS og gymnasieelevernes aktiviteter blev således afgørende for igen at få mobiliseret unge inden for hele uddannelsesområdet i hvad der udviklede sig til en egentlig protestbølge på uddannelsesområdet i lighed med 1970'erne. Fra midten af 2000'erne kunne man så også iagttage et opsving i aktiviteterne blandt studerende på de lange videregående uddannelser, efterhånden som rutinerede aktivister fra gymnasieelevbevægelsen fortsatte i uddannelsessystemet.

Selv blandt skoleeleverne kunne der iagttages et fornyet opbrud. I foråret 2006 var der omfattende landsdækkende protestaktioner mod VK-regeringens afskaffelse af gruppeeksamen, hvor op imod 12.000 elever demonstrerede på Slotspladsen den 2. maj samtidig med at op mod 10.000 elever deltog demonstrationer i Aarhus, Aalborg, Odense og Esbjerg. Igen i november 2007 demonstrerede 5-10.000 skoleelever på Slotspladsen mod dårligt undervisningsmiljø, med krav om at eleverne skulle omfattes af arbejdsmiljøloven, samtidig med, at der var mindre elevdemonstrationer i en stribe byer landet over.

De store velfærdsprotester 2006-2009

Efter at elev- og studenterorganisationerne med gymnasieeleverne i front i flere år havde mobiliseret unge i tusindvis til demonstrationer omkring brede velfærdskrav, så meldte LO og den etablerede fagbevægelse sig også på banen fra foråret 2006. Anledningen var, at forhandlingerne om VK-regeringens velfærdsudspil startede i april 2006. Regeringen ønskede forringelser af både efterløn og dagpenge, der skulle bl.a. skæres voldsomt i dagpenge og kontanthjælp for de arbejdsløse mellem 25 og 29, hvilket var en direkte udfordring af fagbevægelsen.

Politikerne foreslog imidlertid også, at der skulle ske forringelser af SU'en, som skulle afhænge af, hvornår unge startede på en videregående uddannelse, og at 10.

klasse skulle begrænses. Begge dele skulle angiveligt få unge hurtigere igennem uddannelsessystemet. Elev- og studenterorganisationerne var modsat den etablerede fagbevægelse rutinerede i at organisere og mobilisere bredt til store demonstrationer, og dermed var der grundlag for at etablere en bred "velfærdsalliance" eller "generationsalliance", som den også blev døbt.

For første gang nogensinde stod DGS og de øvrige elev- og studenterorganisationer som ligeværdige partnere med LO-forbundene, og to af hovedtalerne var formanden for DGS Rosa Lund og Jesper Johansen fra DSF, da op mellem 50.000 og 70.000 den 17. maj 2006 demonstrerede på slotspladsen, mens der også var store protester i andre dele af landet.

Det lykkedes med protesterne at forhindre forringelser af SU og 10. klasse og en meget væsentlig del af deltagerne var elever og studerende. Det blev da også starten på flere års store protester organiseret af elev- og studenterorganisationerne og fagbevægelsen i fællesskab. På Folketingets åbningsdag senere samme år forsøgte DGS, PLS og erhvervsskoleelevernes EEO således at videreføre velfærdsbevægelsen med initiativet "Velfærd til Alle", der da også samlede titusindvis af mennesker d. 3. oktober 2006, men som ikke mødte bred opbakning fra den etablerede fagbevægelse. Demonstrationerne blev størst i Aarhus, hvor forældre og pædagoger var i oprør over bystyrets omfattende besparelser på kommunens daginstitutioner, og op imod 25.000 var samlet foran Rådhuset.

På Folketingets åbningsdag i 2007 var elev- og studenterorganisationerne endnu en gang blandt drivkræfterne i de store folkelige protester, der igen samlede over 100.000 danskere landet over omkring brede velfærdskrav med formanden for DGS som hovedtaler på Slotspladsen og tidligere DGS aktivister som hovedkræfterne i organiseringen. Eleverne og de studerende gik til kamp for højere taxametre til uddannelserne og et stop for brugerbetaling på alle uddannelser.

Sideløbende med de fælles protester med fagbevægelsen fortsatte elev- og studenterorganisationerne ufortrødent med deres egne kampagner. DGS fortsatte med at aktionere mod for høje klassestørrelser, og i foråret 2009 var de studerende i front med protester mod skattekommissionens forslag om at forringe SU'en for at finansiere lemper af topskatten for de højest lønnede. Det var den første store facebookbaserede kampagne i Danmark, hvor det lykkedes de studerende for en stund at få lagt låg på planerne om SU-forringelser. Igen i efteråret 2009 og 2010 demonstrerede mellem 25.000 og 30.000 elever og studerende i forbindelse med folketingets åbning under de fælles platforme "Ud af krisen – ind i fremtiden" og "Unge ta'r ansvar" – endnu et fælles initiativ for elev- og studenterorganisationerne med DGS i rollen som koordinator og talsmand.

Udviklingen efter 2011

Ved valget i september 2011 blev VK-regeringen afløst af en socialdemokratisk ledet koalitionsregering med SF og De Radikale, og Helle Thorning-Schmidt blev landets første kvindelige statsminister. Den første finanslov indgået med Enhedslisten resulterede bl.a. i, at der nu blev genindført et loft over klassekvotienterne i gymnasiet. DGS havde dermed nået deres mål efter 12 års protester og kampagner. Der blev tale om et fleksibelt loft, hvor klassestørrelserne på det enkelte gymnasium i gennemsnit ikke måtte overstige 28 elever.

Forud for valget havde både SF og Socialdemokraterne da også afgivet en mængde valgløfter om forbedringer af velfærden, så der var en vis forventning om, at regeringsskiftet også ville betyde forbedringer for uddannelsesinstitutionerne. Sådan kom det imidlertid ikke til at gå.

I foråret 2013 valgte regeringen i stedet at nedsætte selskabsskatterne markant, samtidig med at der bl.a. blev indført nye lave ydelser for unge kontanthjælpsmodtagere under 30 og SU'en blev skåret med op mod 2 mia. SU'en for de hjemmeboende på ungdomsuddannelserne blev bl.a. væsentligt forringet, unge der startede på en videregående uddannelse mere end to år efter deres studentereksamen kunne nu kun modtage SU i max. fem år, og fremover blev SU'en ikke reguleret i takt med lønudviklingen.

SU-reformen blev således suppleret med den såkaldte "fremdriftsreform", hvor universiteterne blev straffet økonomisk, hvis de studerende blev forsinket i deres uddannelser, og de studerende fik stoppet deres SU, hvis de blev mere end 6 måneder forsinket. De studerende skulle ganske enkelt gennemføre deres uddannelser hurtigere under dårligere betingelser.

Det var omtrent de samme forslag om SU forringelser og ringere forhold for unge arbejdsløse, som den VK-regering uden held havde fremsat i foråret 2006, og som dengang havde udløst de store velfærdsprotester. Nu var det imidlertid kun elev- og studenterorganisationerne, der mobiliserede til protester mod velfærdsforringelserne. SU-reformen udløste således omfattende protester og mellem 20.000 og 25.000 elever og studerende demonstrerede den 28. februar foran Christiansborg.

På universiteterne fortsatte protesterne først og fremmest på Københavns Universitet i efteråret 2013, hvor der i november og december var en stribe aktioner - demonstrationer, undervisningsnedlæggelser og blokader af universitetet - i protest mod universitetets planer for at implementere fremdriftsreformen. Mest omfattende blev de studerendes demonstration 27. november på Vor Frue Plads i København, der samlede op imod 9000 studerende. De studerendes protester resulterede i, at gennemførelsen af reformen blev udsat i et år af forligskredsen på Christiansborg og at Københavns Uni-

versitet indgik i forhandlinger med studenterrådet om reformens implementering i praksis.

I efteråret 2014 fortsatte protesterne mod fremdriftsreformen imidlertid indenfor rammerne af et løsere studenterråd "For et andet universitet", der gennemførte blokader og mindre demonstrationer på Københavns Universitet og Aarhus Universitet. På Københavns Universitet blev de aktionerende studerende af fakultetsdirektøren truet med udsmidning af universitetet, da de blokerede Institut for Erkendelse, Medier og Formidling på KUA. På Aarhus Universitet valgte universitetsledelsen for første gang nogensinde at få politiet til at rydde studenteprotester, da de studerende blokerede universitetets rektorat. På Aarhus Universitet fokuserede protesterne da også i stigende grad mod den lokale universitetsledelse og universitetsbestyrelsen, der blev kritiseret for at være lukket og udemokratisk. Fra 15. april blokerede bevægelsen på ny rektoraterne på Københavns Universitet, Aarhus Universitet og Roskilde Universitet (RUC). Da de studerende på Aarhus Universitet blokerede rektoratsbygningen fik universitetsledelsen igen politiet til at rydde studenteprotesterne. I stedet holdt Et Andet Universitet Vandrehallen på AU besat i en uge. På RUC ophævede de studerende blokaden en dag senere, mens blokaden på KU blev ophævet den 2. maj efter 18 dages besættelse.

Udviklingen på Aarhus Universitet er bemærkelsesværdig, fordi den repræsenterer et grundlæggende skifte, hvor protester mod politikere og universitetsledelse på de studerendes eget campusområde mødes med en større grad af repression fra myndigheders side. Det har ikke tidligere været tilfældet i forbindelse med elev- og studenteprotester – heller ikke når det har drejet sig om blokader og besættelser – at de er blevet ryddet af politiet på foranledning af dekaner, rektorer eller skoleledere. Rummet for legal protest er dermed i færd med at blive markant indskrænket for de unge under uddannelse.

Bemærkelsesværdigt er det også, at skoleeleverne i de senere år har været stort set fraværende som protesterende gruppe. Der har været lokale protester mod skolelukninger, men landsorganisationen Danske Skoleelever (DSE) har ikke støttet op om disse eller organiseret landsdækkende protestaktiviteter i en længere årrække. Hvor en begivenhed som lærerlockouten og forringelserne af lærernes forberedelsestid i foråret 2013 ville have udløst protester organiseret af elevorganisationerne i 1970'erne og 1980'erne, i lighed med gymnasieelevernes blokader og protester mod amtsrådsforeringen i 1999, så forholdt DSE sig passivt under konflikten. Lokalt demonstrerede elever mod lockouten, men uden at de fik opbakning fra skoleelevernes landsorganisation, og omfanget blev derfor også beskedent.

Overordnet må man dog konstatere når man ser på omfanget af demonstrationsdeltagelser i forbindelse med uddannelsesprotester, at den omfattende protestbølge blandt elever og studerende, der kendetegnede perioden efter 1999/2001, har klinget af siden 2011. Dermed ikke sagt, at man ikke igen kan forestille sig en fornyet protestbølge efter et par år med protestaktiviteter på et lavere niveau blandt de unge under uddannelse.

7. Afslutning

De sidste 50 år i Danmark har været kendetegnet ved hyppige og omfattende protestaktiviteter blandt unge under uddannelse. Ved at fokusere på omfanget af og temaerne bag én bestemt aktionsform – demonstrationen – er det muligt at tegne nogle overoverordnede udviklingstræk i unges kollektive protestaktiviteter og sammenligne omfanget af disse.

Opgørelsen af omfanget af deltagelser i uddannelsesdemonstrationer organiseret af elev- og studenterbevægelsen siden 1960 viser således nogle klare mønstre i de unges protestadfærd i Danmark. Set over tid kan man iagttage flere større protestbølger blandt de unge, afhængigt af hvor skarpt man vil sondre mellem 1960'ernes tidlige og 1970'ernes mere omfattende protestaktiviteter blandt de unge. Det omfatter perioden 1966-1971 (ungdomsoprøret og studenteroprøret) og perioden 1973-1984 og så en fornyet bølge af protestaktiviteter blandt de unge under uddannelse igen i perioden 2001-2010. Perioderne med omfattende protestaktiviteter blandt unge under uddannelse, er adskilt af en mere politisk passiv periode fra 1989-1998 kendetegnet ved et forholdsvis lavt omfang af deltagelser i kollektive protestaktiviteter blandt de unge under uddannelse.

Kortlægningen af de kollektive uddannelsesprotesters omfang over tid understreger, at det er nødvendigt med en revurdering af den betydning, man ofte tillægger året 1968 og studenteroprøret. Perioden 1966-1971 markerer således ikke et klimaks for unge uddannelsessøgendes deltagelse i kollektive protestaktiviteter i Danmark. Tværtimod er ungdomsoprøret og studenteroprøret blot en tidlig fase i en mere omfattende og langvarig bølge af kollektive protestaktiviteter blandt unge under uddannelse, der strækker sig helt op i 1980'erne, og hvor protestdemonstrationerne fra 1973-1988 er langt mere omfattende end i perioden 1966-1971. 1960'ernes og 1970'ernes protestbølge blandt unge var heller ikke nogen "unik" fase, tværtimod har vi i Danmark i årene efter 1999 oplevet en ny bølge af omfattende kollektive protestaktiviteter blandt unge under uddannelse.

Når man ser på omfanget af deltagelser i uddannelsesdemonstrationer igennem de sidste 50 år, så har forskellige grupper af unge under uddannelse været den primære kraft i de unges protestaktiviteter i forskellige perioder. Tendensen er tilsyneladende, at én gruppe unge under uddannelse begynder at benytte sig af kollektive protestaktioner, og når disse så har haft en vis succes med det, så breder det sig til andre forstærket af "traditionen" for at organisere fælles protestaktiviteter for alle grupper af ud-

dannelsessøgende. Lærlingene og de studerende var de dominerende grupper i 1960'erne, skoleeleverne i sidste halvdel af 1970'erne og gymnasieeleverne i 1980'erne og igen i 2000'erne. Studerende på de videregående uddannelser begyndte også i sidste halvdel af 2000'erne igen at være en gruppe, der for alvor organiserede kollektive protestaktioner, mens skoleeleverne og deres landsorganisation efter at have været på gaden med relativt omfattende kollektive protestaktiviteter i 2006 og 2007 tilsyneladende helt har indstillet brugen af disse til fordel for rollen som en traditionel og stadig mere professionaliseret interesseorganisation.

Der går en rød tråd igennem elev- og studenterbevægelsens kollektive protestaktioner igennem de fem årtier, der er blevet undersøgt her. Ser man på indholdet af de kollektive protestaktiviteter siden 1999 ligger de således i tydelig forlængelse af de protester, man så i perioden fra 1966-1988. For eksempel handlede "Nu er det nok"-kampagnen om medbestemmelse og demokrati, modstand mod forringelser og nedskæringer og sikring af de uddannelsessøgendes levevilkår og de samme elementer indgik i Råstof-aktionerne og de øvrige fælles uddannelsesprotester fra 2001 til 2010. Alene valget af navnet "Danmarks Råstof" for den fælles aktivitetsparaply for elev- og studenterorganisationerne i både 1988 og 2002 peger tilbage til 1960'ernes opfattelse af Uddannelse som nationens vigtigste råstof. Endelig har der i de fælles protester igennem 2000'erne fortsat ligget nogle mere ideelle forestillinger, hvor uddannelse er blevet betragtet som en ret og et gode, alle skal have lige muligheder for. Visse sager trækker også tråde langt tilbage. 1980'ernes første store gymnasie mobilisering i 1983 handlede om modstand mod højere klassekvotienter, det var igen i 1988 et væsentligt element og det har været det gennemgående tema for de omfattende protester på gymnasierne fra 1999-2010.

Ser man på temaer og krav i forbindelse med de kollektive protestaktiviteter, så er der således en markant grad af kontinuitet fra 1960'erne og til 2000'erne. Demokratisering og større lighed gennem bedre sociale forhold for studerende og modernisering/kvalitetsforbedringer af uddannelserne er således, sammen med kamp mod forringelser af eksisterende forhold, grundlæggende krav for de unge uanset hvilken periodes protestaktiviteter vi ser på.

Der er imidlertid også væsentlige forskelle på protestaktiviteterne fra 1960'erne til 1980'erne og så protestaktiviteterne i 2000'erne. Hvor hele perioden fra 1960'erne til slutningen af 1980'erne i alle væsentlige aspekter repræsenterede en stadig større myndiggørelse og undertiden frigørelse af unge - politisk, kulturelt, socialt og kropsligt - så har de sidste 20 år været kendetegnet ved nærmest konstante forringelser. En stadigt stærkere umyndiggørelse af de unge så at sige. De unge i Danmark har siden 1993 fået mindre indflydelse på deres uddannelsesinstitutioner, unge arbejdsløse og

kontanthjælpsmodtagere får i dag væsentligt lavere ydelser end andre borgere, uddannelsesstøtten er blevet forringet gentagne gange, mødepligtsbestemmelserne er regelmæssigt blevet strammet osv. Samtidig er de unge i stigende grad underlagt et konkurrencestatsligt disciplineringsregime, hvor de hurtigere skal specialisere sig til resten af livet, starte tidligere på deres uddannelser og komme endnu hurtigere igennem disse, alt imens formuefordelingen på tværs af generationerne aldrig har været mere skæv i Danmark.

De nye elev- og studenterorganisationer opstod på baggrund af en omfattende og hurtig udbygning af hele uddannelsessystemet, der indebar at mange flere unge tilbragte mange flere år inden for rammerne af uddannelsesinstitutionerne, og som åbnede gymnasierne og universiteterne for helt nye grupper af unge. 1960'ernes nye uddannelsesprotester opstod således i forlængelse af et politisk pres for modernisering af hele uddannelsessektoren. Ideologisk lå de med insisteren på lighedsskabende- og demokratiserings-tiltag indenfor uddannelsesområdet tæt op af opfattelsen hos socialdemokratiske politikere og embedsmænd, der havde presset på for disse målsætninger siden krigen. Dertil kom en tradition for korporativ inddragelse af interessegruppers organisationer i den formelle udvikling af uddannelsesplanlægningen, der gav en relativ åbenhed indenfor dele af statsapparatet overfor protestaktiviteterne. Ungdomsoprøret indenfor uddannelsesområdet 1966-1971 var således et oprør i takt med tiden, hvilket kan forklare de ret omfattende ændringer indenfor gymnasierne og universiteterne efter nogle egentlig ret begrænsede protester. Den politiske opportunitetsstruktur inden for uddannelsespolitikken var således fremmede for udviklingen af protestbevægelser blandt elever, studerende og lærlinge.

I 1960'erne var medbestemmelse det centrale mobiliseringstema for elev- og studenterbevægelsens aktioner. Det gjaldt lokalt i form af anerkendelse af elevråd og repræsentation i institutionernes ledelse, men også ved at man landsdækkende krævede at blive inddraget i den statslige uddannelsesplanlægning. Indflydelse på uddannelsesplanlægningen og lokal medbestemmelse er aldrig ophørt med at være et krav fra elevbevægelsen. Tværtimod er det blevet rejst i forbindelse med nær sagt samtlige elev- og studenterprotester igennem de sidste 40 år, selvom andre sager har været de udløsende faktorer: Skærpede mødepligtsbestemmelser, klassekvotienter, nedskæringer osv.

1970'ernes protester fulgte to hovedveje. Universiteternes studenterbevægelse udviklede sig i en nymarxistisk retning med fokus på forskellige former for fagkritik eller videnskab i arbejderklassens interesser, mens organisationerne for skoleelever, gymnasie/HF-elever, lærerstuderende og pædagogstuderende samlet i DUS fortsatte 1960'ernes krav om velfærdsstatslige reformer. Centralt for de fælles uddannelsespro-

tester i 1970'erne stod kravet om tiltag der skulle modvirke den sociale skævdeling i uddannelsessystemet. Først i form af krav om bedre uddannelsesstøtte og siden var spørgsmålet om lighed et af hovedargumenterne mod nedskæringer på uddannelsesområdet. Politisk lå dette i forlængelse af især socialdemokratiets erklærede ideologiske mål, men var i modsætning til den socialdemokratiske krisepolitik, der først satte reformtempoet ned og siden helt i stå. Der blev altså større konflikt mellem uddannelsesorganisationer og statsapparatet.

Omvendt var elev- og studenterorganisationerne dog fortsat inddraget i den formelle statslige uddannelsesplanlægning igennem Det Centrale Uddannelsesråd osv. Sammen med andre interesseorganisationer. Dette ophørte med 1980'ernes borgerlige regeringer, hvor uddannelsespolitikken i stigende grad blev formuleret udenom elev- og studenterorganisationerne såvel som lærerorganisationerne. Denne måde at bedrive politik fortsatte med de socialdemokratiske regeringer i 1990'erne og de borgerlige regeringer i 2000'erne.

Den politiske opportunitetsstruktur blev således forandret grundlæggende inden for uddannelsespolitikken i 1980'erne, hvor det politiske system blev langt mere lukket overfor protestgrupper, som frem for forhandlinger blev mødt med marginalisering og undertiden forsøg på repression. I de seneste år er denne tendens så blevet yderligere skærpet, illustreret ved hvordan ledelsen på Aarhus Universitet gentagne gange har sat politiet ind overfor institutionens egne studerende, når de har aktioneret på universitetets eget område. De kollektive protestaktiviteter i 2000'erne har således udspillet sig indenfor en anden magtudøvelsesform i uddannelsespolitikken, der giver mindre mulighed for indflydelse.

Samtidig har de uddannelsessøgendes sociale baggrund og opvækstvilkår forandret sig markant. Fra 1960 til 1980 steg antallet af unge i gymnasiet og på videregående uddannelser enormt. Andelen af unge på en ungdomsårgang der havde studentereksamen eller lignende blev næsten 8-doblet i perioden, og 1970'erne var nok den periode i Danmarkshistorien, hvor der var flest førstegenerations studenter, samtidig med at den økonomiske krise prægede samfundet. Alt dette kunne pege i retning af strukturelle forklaringer på unges protestadfærd i perioden, hvor en drastisk åbning af uddannelsessystemet for nye grupper fra en uddannelsesfremmed baggrund kombineret med en periode med økonomisk krise, der især ramte de unge, og udbredt uro på arbejdsmarkedet skaber klangbund for unges organisering af og deltagelse i kollektive protestaktiviteter.

Forklaringen er enkel og giver intuitivt mening, men set i lyset af protestbølgen i 2000'erne er den tydeligvis ikke dækkende. 1970'ernes store ungdomsårgange, der blev plaget af lav studiestøtte eller manglende praktikpladser, blev således i 1990'erne afløst

af små årgange, som voksede op med et næsten uafbrudt økonomisk opsving, og den eksplosive stigning i tilgangen til de gymnasiale ungdomsuddannelser fra uddannelsesfremmede miljøer var slut. Ikke desto mindre eksploderede uddannelsesområdet påny i protestaktiviteter i 2000'erne længe førend finanskrisen på ny udløste økonomisk krise. Hvor der var et tydeligt sammenfald mellem uro på arbejdsmarkedet og uro blandt de uddannelsessøgende i 1970'erne, var det samme ikke tilfældet da de unge i 2000'erne på ny begyndte at protestere. Tværtimod var det snarere elev- og studenterorganisationernes omfattende og regelmæssigt tilbagevendende protestaktiviteter igennem flere år, som i 2006 omsider fik den voksne fagbevægelse til at vågne op for også at manifestere sig på gæden i kollektive protestaktioner. Elev- og studenterorganisationernes nøglerolle i de fælles velfærdsprotester 2006-2009 blev understreget af, at LO og den etablerede fagbevægelse for første gang måtte acceptere repræsentanter for de unge under uddannelse som hovedtalere ved fælles protester foran Christiansborg. Meget forskelligartede betingelser kan altså tydeligvis danne bagtæppe for kollektive protestaktiviteter blandt unge. En afgørende faktor har imidlertid i hele perioden været graden og karakteren af *organisation* blandt de unge under uddannelse.

Igennem de sidste 50 år har elev- og studenterorganisationer bevæget sig fra at være traditionelle interesseorganisationer i midten af 1960'erne med fokus på at søge indflydelse gennem møder med relevante politikere til i 1970'erne i højere grad at minde om definitionen på en social bevægelse med langt større vægt på mobilisering og kollektive protestaktioner, for igen i 1990'erne igen at glide tilbage i rollen som traditionelle interesseorganisationer, hvorefter flere af organisationerne – først og fremmest gymnasieelevernes DGS – igen i 2000'erne får karakter af en social bevægelse. Elev- og studenterorganisationerne har dermed en forholdsvis dynamisk karakter. Her falder gymnasieelevernes organisation DGS så særligt i øjnene, som både den mest "krigeriske" organisation og samtidig den, der trods konstant udskiftning af bevægelsesaktivister har udvist størst kontinuitet i sin organisation og sine aktiviteter frem til i dag. Modsat eksempelvis eleverne ved handelsskoler og handelsgymnasier, der, på trods af at deres alder og uddannelsesforhold på alle måder var sammenlignelige med eleverne i de almene gymnasier, først efter årtusindskiftet for alvor begyndte at benytte sig af kollektive protestaktioner.

Det understøtter velkendte grundteser inden for ressourcemosobiliseringsteorien, der peger på, at eksistensen af sociale konflikter i samfundet må ses en nødvendig, men ikke tilstrækkelig betingelse for at der opstår sociale bevægelser. Hverken en samfundsgruppes utilfredshed eller mangelsituation eller gruppens fælles interesser fører således i sig selv til politisk handlen i form af f.eks. protestaktioner. Kollektive

aktioner forekommer kun i den udstrækning de utilfredse er organiserede, og er i stand til at mobilisere ressourcer af den ene eller anden art.³⁶

Når der er landsdækkende elev- og studenterorganisationer i Danmark, der aktivt søger det og er i stand til at samle lokal utilfredshed i landsdækkende kollektive protestaktiviteter - og efterfølgende opsamle de kollektive erfaringer fra disse for at lægge dem til grund for efterfølgende aktiviteter blandt nye generationer af unge og på den måde udvikle en egentlig protestkultur blandt unge - så er det, at utilfredshed blandt unge under uddannelse over konkrete forhold udvikler sig til flerårige protestbølger. Der er på baggrund af de sidste 50 års udviklingen ingen grund til at antage, at der ikke også venter nye flerårige protestbølger i fremtiden.

8. Litteraturliste

- Bentsen, Nicolai (1999): Læren af elevstrejken i 1998. Eget tryk. 1999
- Coninck-Smith, Ning De, Iben Vyff & Lisa Rosén (2015): Da skolen blev alles - tiden efter 1970. Dansk skolehistorie bd. 5. Aarhus Universitetsforlag 2015
- Coninck-Smith, Ning de (2007): Politik, realitet eller retorik? Forsømmelser i det danske gymnasium 1967-1988. Upubliceret manuskript 2007
- Dehn, Erik (1996): Uddannelsen et instrument for lighed og solidaritet i Udfordring og omstilling, (Gerd Callesen red.), Fremad 1996
- Donnatella Della Porta and Mario Diani (2006): Social movements: an introduction. 2nd ed.. Blackwell Publishing 2006.
- Elklit, Jørgen & Ole Tonsgaard (1989): To folketingsvalg; Forlaget Politica
- Elklit, Jørgen & Ole Tonsgaard (red.) (1984): Valg og vælgeradfærd; Forlaget Politica
- Ellen Nørgaard: Indoktrinering i folkeskolen (2008): historier om realiteter og spøgelse i kulturkampens arena. Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag 2008
- Engelund, Claus, Per Stenberg Christensen og John Holten-Andersen (1975): Studenterpolitik, uddannelsespolitik, samarbejde mellem uddannelsessøgende. En kritik af det hidtidige samarbejde i DUS. Pjece, DSF-tryk 1975
- Gjerløff, Anne Katrine, Anette Faye Jacobsen, Ellen Nørgaard og Christian Ydesen (2014): Da skolen blev sin egen - 1920-1970. Dansk skolehistorie bd. 4. Aarhus Universitetsforlag 2014
- Gottschau, Jakob (1987): Rebeller og medløbere. Tolv kapitler af studenterbevægelsens historie. Studenterrådet ved Københavns Universitet, 1987
- Gundelach, Peter (1980): Græsrodder er seje! En bog om græsrodsorganisationer i Danmark - deltagere, organisationsformer og modstandere. Politica 1980
- Hansen, Bjørn (2011): Ti års kamp for 28 elever. Modkraft 7.12.2011 - <http://modkraft.dk/node/16944> (1.7.2015)
- Hansen, Else (1997): "En koral i tidens strøm", Roskilde Universitetsforlag 1997
- Harritz, Kirsten m. fl (red.) (1983): Vi vil ikke nøjes med ord. Faglig Ungdom Århus 1983
- Hildebrandt, Stine m.fl. (1995): Fra retorik til reform, Upubliceret, HAB forår 1995, RUC
- Haarder, Bertel (1982): Kampen om gymnasiet, Forlaget Liberal, 1982
- Haarder, Bertel (1988): Perestrojka i den offentlige sektor, Uddannelse 8/1988

- Hildebrandt, Stine, Lise Tingleff Nielsen og Lars Ploug (1999): Den ny læreruddannelse: Fra lov til læring: et eksempel på problemorienteret projektarbejde, som tager afsæt i allerede etableret empiri. I Anders Mathiesen (red.): Projektarbejde i praksis. Forlaget Unge Pædagoger 1999
- Ingemann, Christian og Martin Østergaard Nielsen (1996): Elevkrigen, hovedopgave Journalisthøjskolen, 1996 (upubliceret)
- Jensen, Steven L.B. og Thomas Ekman Jørgensen (2008): 1968 - og det der fulgte. Studenteroprørets forudsætninger og konsekvenser. Gyldendal 2008
- Johnson, Richard (1991): "Education Limited", Birmingham 1991
- Kampmann, Tage (1993): Indenfor murene, Odense Universitetsforlag 1993
- Karpantschov, Rene (1999): Nynazismen og dens modstandere I Danmark. Sydjysk Universitetsforlag 1999
- Kruchov, Chresten (1985): "Socialdemokratiet og folkeskolen", i "Bidrag til den danske skoles historie bd. 4", red. Chresten Kruchov m.fl., Unge Pædagoger 1985
- Kruchow, Edele (1969): Gymnasiastoprør, Kbh. 1969
- Larsen, Lisbeth Skov (1978): Debatten om U90, Berlingske 1978
- Lillelund, B.B (1975): 'En lovs tilblivelse - Lov om folkeskolen - overgang fra 1958-loven til 1975-loven', Kroghs forlag, 1975
- Madsen, Hans Erik (2002): 10 år der gjorde en forskel. PLS 10 år. Historien om en studenterfagforening. PLS forlag, København, 2002.
- Madsen, Hans Erik (2009): Elever og studerende i bevægelse igen? Hvorfor? Hvordan? Hvorhen? En forløbs- og populationsanalyse af de aktive lag i DGS og PLS i perioden 2002-2003/4. Aalborg Universitet, 2009 (Ph.d.-afhandling)
- Mathiesen, Anders (red.) (1999): Projektarbejde i praksis, Unge pædagoger, København, 1999
- Mathiesen, Anders (1996): "Et kritisk socialhistorisk perspektiv på uddannelserne - i Danmark" (Mathiesen 96), i "Social kritik" 44/1996
- Mathiesen, Anders (1979): Uddannelsespolitikken, uddannelsesfordelingen og arbejdsmarkedet, Lavindkomstkommissionens sekretariat 1979
- Mikkelsen, Flemming (1989): Protestaktioner og politisk mobilisering i Danmark 1914-85: bidrag til en studie af politisk organisering, politiske innovationer og sociale bevægelser i Danmark i det 18., 19. og 20. århundrede. Forskningsrapport: Institut for Organisation og Arbejdssociologi, 89-1, Handelshøjskolen i København 1989
- Mikkelsen, Pernille (1999): Fra retorik til reform: Gymnasireformen som eksempel på 80'ernes nye højre i dansk politik. I Anders Mathiesen (red.): Projektarbejde i praksis. Forlaget Unge Pædagoger 1999

- Nielsen, Knud Holt (2008): Giv mig de rene og ranke: Danmarks Kommunistiske Ungdom 1960-1990. SFAH 2008 (Ph.d. afhandling)
- Nielsen, Knud Holt (2000a): "Da skoleeleverne blev fagligt organiseret i Arbejderhistorie 3/2000
- Nielsen, Knud Holt (2000b): "Skoleelever i aktion i Gritt Bykilde (red.) "Når unge udfordrer demokratiet, side 97-128, Center for Ungdomsforskning, Roskilde Universitetsforlag 2000.
- Nielsen, Knud Holt (1999a): 80ernes uddannelseskamp – set i frøperspektiv. I Anders Mathiesen (red.): Projektarbejde i praksis. Forlaget Unge Pædagoger 1999
- Nielsen, Knud Holt (2004): Elevbevægelsen, leksikon for det 21. århundrede, www.leksikon.org (2004)
- Nielsen, Knud Holt (1999b): Kampen om elevbevægelsen. Landsorganisationen af elever 1969-1985, upubliceret speciale, RUC 1999
- Nielsen, Knud Holt (2013): Lærlingeoprør i fagbevægelsen: LLO og Faglig Ungdom 1966-1979. I Arbejderhistorie 3/2013
- Nielsen, Knud Holt (2001): Lærlingeoprøret 1966-1970, i Årsskrift for Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv 2001
- Nielsen, Knud Holt (1997): Uddannelseskampen i 80'erne. Upubliceret studentersprojekt. Institut for pædagogik ved Roskilde Universitetscenter 1997
- Nielsen, Knud Holt (2004): Uddannelsesprotester i Danmark efter 1960, leksikon for det 21. århundrede, www.leksikon.org (2004)
- Nørgaard, Ellen (2008): Indoktrinering i folkeskolen. Historier om realiteter og spøgelse i kulturkampens arena. Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag 2008
- Olsson, Ole Ryhl (1998): Skolegårdens politikere, Folkeskoleelevernes Landsorganisation, 1998
- Sigurd Højby (1976): Som jeg oplevede det. Fremad 1976
- Svane, Inger m.fl. (1990): GL 100. Skole, stand, forening, Gyldendal 1990
- Telhaug, Alfred O. og Rolf Tønnesen (1992): "Dansk Utdanningspolitikk under Bertel Haarder 1982-1992", Universitetsforlaget Oslo 1992
- Thejzen, Thorkild (1976): 'Skal psykologer og socialarbejdere opdrage dine børn?', i 'Unge pædagoger' 7/1976.
- Tøgeby, Lise (1976): 'Indoktrineringsdebattens historie', i 'Unge pædagoger' 7/1976.
- Vedsted, Christoffer Augustinus (2015): Danske Gymnasieelevers Sammenslutning: Er lyset for de lærde blot? – i anledning af Danske Gymnasieelevers Sammenslutnings 50 års jubilæum. FOA, København, 2015

Windinge, Henrik (1985): "Folkeskolens udviklingsmuligheder og den økonomiske politik", i "Bidrag til den danske skoles historie bd. 4", red. Chresten Kruchov m.fl., Unge Pædagoger 1985

Arkiver fra Arbejdermuseet, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

(Tilgængelige for forskere):

Danske Gymnasieelevers Sammenslutning (DGS, arkivnr. 2300)
De Uddannelsessøgendes Samarbejdsudvalg (DUS, arkivnr. 2302)
Faglig Ungdom København (FU-København, arkivnr. 635)
Faglig Ungdom Århus (FU-Århus, arkivnr. 1041)
Landsorganisationen af Elever (LOE, arkivnr. 2051)
Lands sammenslutningen af Kursusstuderende (LAK, arkivnr. 2301)
Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation (LLO, arkivnr. 2280)
Socialistisk Uddannelsesfront (SUF, arkivnr. 2155)

Periodica:

Studenterbladet udgivet af Danske Studerendes Fællesråd årgang 1960-1994
Fri Ungdom udgivet af DSU og Faglig Ungdom København årgang 1960-1967
LLO Bladet udgivet af Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation årgang 1972-1987, DGS nyt udgivet af DGS årgang 1965-1972
Gymnasiebladet udgivet af DGS årgang 1967-1974
UB : uddannelsesbladet udgivet af DGS og LAK årgang 1974-1977
Uddannelsespolitik udgivet af DGS og LAK årgang 1974-1978
Medlemsbladet for LAK & DGS årgang 1977-1983
Elevbladet udgivet af DGS og LAK årgang 1985-1995
Eleven udgivet af LOE årgang 1977-1991
Lærerstuderendes Landsblad udgivet af Lærerstuderendes Landsråd 1964-1987
BOSL., medlemsblad for BOSL, Børneforsorgs/Omsorgspædagogstuderendes Landsorganisation 1976-1978
BOSL, PL, fælles medlemsblad 1978-1980
Arbejde og uddannelse, medlemsblad for Pædagogstuderendes Landsråd 1981-1991.
Årsberetninger for Danske Gymnasieelevers Sammenslutning 1969-2014.

Forkortelsesliste

- BOSL – Børne og Omsorgspædagogstuderendes Landsorganisation (siden omdøbt til SPL)
- CUR – Det centrale uddannelsesråd
- DEO – Danmarks Elevorganisation
- DGS – Danske Gymnasieelevers Sammenslutning – oprindeligt stiftet i 1965 som Danske Gymnasieelevråds Sammenslutning
- DKU – Danmarks Kommunistiske Ungdom
- DLF – Danmarks Lærerforening
- DSE – Danske Skoleelever
- DSF – Danske Studerendes Fællesråd
- DSU – Danmarks Socialdemokratiske Ungdom
- DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd
- DUS – De Uddannelsessøgendes Samarbejdsudvalg
- FISK – Fælleselevrådet i StorKøbenhavn
- FLO – Folkeskoleelevernes Landsorganisation
- GL – Gymnasieskolernes Lærerforening
- GLO – Gymnasieelevernes Landsorganisation
- KFE – Københavns Fælleselevråd
- KG – Konservative Gymnasiaster
- KU – Konservativ Ungdom
- LAK – Landssammenslutningen af Kursusstuderende
- LH – Landssammenslutningen af Handelsskoleelever
- LL - Lærerstuderendes Landskreds (efter 1991)
- LL – Lærerstuderendes Landsråd (indtil 1991)
- LLO - Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation
- LOE – Landsorganisationen af Elever
- PL – Pædagogstuderendes Landsråd
- PLS – Pædagogstuderendes Landssammenslutning (dannet i 1992 som en sammenslutning af PL og SPL)
- SFU – Socialistisk Folkepartis Ungdom
- SPL – Socialpædagogstuderendes Landsorganisation
- VSU – Venstresocialisternes Ungdom
- VU – Venstres Ungdom

Noter

¹ Nielsen (2008), Nielsen (2000a), Nielsen (2000b), Nielsen (1999b), Jensen og Jørgensen (2008), Gottschau (1987)

² Nielsen (2013), Harritz (1983)

³ Mikkelsen (1989)

⁴ Nielsen (2013), Harritz (1983)

⁵ Jensen og Jørgensen (2008), Gottschau (1987)

⁶ Nielsen, Knud Holt (2008), Nielsen (2000a), Nielsen (2000b), Vedsted (2015)

⁷ Porta og Diani (2006)

Karpantschof (1999)

⁸ Svane (1990), Nielsen (2013)

⁹ Svane (1990), Højby (1976), Hansen (1997)

¹⁰ Mathiesen (1979), Kruchof (1985)

¹¹ Mathiesen (1979), Windinge (1985)

¹² Mathiesen (1979), Mathiesen (1996)

¹³ Elklit og Tonsgaard (1989), Elklit og Tonsgaard (1984)

¹⁴ Mathiesen (1979), Kruchof (1985) Windinge (1985)

Coninck-Smith, Vyff og Lisa Rosén (2015)

¹⁵ Mathiesen (1996), Larsen (1978), Thejzen (1976), Tøgeby (1976), Nørgaard (2008)

¹⁶ Nielsen (2008)

¹⁷ Engelund, Christensen og Holten-Andersen (1975)

¹⁸ Gottschau (1987)

Jensen og Jørgensen (2008)

¹⁹ Nielsen (2013), Harritz (1983)

²⁰ Coninck-Smith (2007)

²¹ Nielsen (2000a), Nielsen (2000b), Nielsen (1999)

²² Nielsen (2000a), Nielsen (2000b), Nielsen (1999b)

²³ Mikkelsen (1989)

²⁴ Se eksempelvis Gundelachs definitioner i Gundelach (1980)

²⁵ Mathiesen (1996), Telhaug og Tønnesen (1992), Mikkelsen (1999), Haarder (1982), Haarder (1988)

²⁶ Mathiesen (1996), Nielsen (1999a), Johnson (1991)

²⁷ Nielsen (2008), Nielsen (2000a), Nielsen (2000b), Nielsen (1999a), Nielsen (1999a), Nielsen, (2004), Vedsted (2015)

²⁸ Se bl.a. Hildebrandt, Nielsen og Ploug (1999)

²⁹ Finansministeriet styrer uddannelsespolitikken, Magisterbladet, 15/1998

³⁰ Nielsen (2000b)

³¹ Bentsen (1999), Vedsted (2015)

³² Madsen (2002), Madsen (2009)

³³ Madsen (2009), Vedsted (2015)

³⁴ Madsen (2009), Vedsted (2015)

³⁵ Madsen (2009), Vedsted (2015), Hansen (2011)

³⁶ Karpantschof (1999)

